

EL CAPITOLIO, L'ÈPOCA DAURADA DEL CINEMA A ELX

José F. CÁMARA SEMPERE
Arquitecte tècnic

Mis hermanos, que me llevan cuatro años, venían a veces conmigo al cine Avenida [de Alicante, en la Rambla de Méndez Núñez], pero no se dejaban impresionar, «¿No te acuerdas del Capitolio, del Gran Teatro?» No me acordaba. Eran esos los cines principales de Elche, ciudad donde nací pero viví poco y siendo demasiado pequeño, y en la que mis hermanos tuvieron su bautismo cinematográfico. Tan lujosos o más que el Avenida, decían ellos, y yo había estado, aunque quizá me dormí, o iba en pañales y no tengo la retentiva del infante Cabrera en Cuba.

Vicente MOLINA FOIX, *El novio del cine*.¹

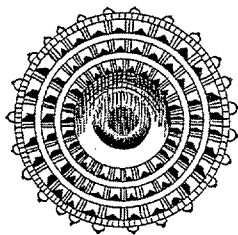
1. INTRODUCCIÓ

El 30 d'abril de 2003 es tancaven, per sempre més, les portes del cine Alcázar d'Elx, que tantes vesprades i nits abans ens havia acollit a l'amfiteatre i a la platea. No podíem imaginar que aquell moment arribaria tan de sobte. Sabíem que era l'únic destí i així ho deixàrem clar en les pàgines de LA REL·LA al 2002,² sis mesos abans de la darrera sessió, la qual coincidí amb l'enderrocament del cine Avenida. Aleshores ningú, ni tan sols els mitjans de comunicació, podia imaginar que deu dies després tancaria també el cine Capitolio, un fet que ens agafà desprevinguts, malgrat que, de la mateixa manera, esperàvem el seu final: l'edifici coincidí amb el cine Alcázar en la tipologia, una arquitectura que ha deixat de ser funcional per a les noves modes de consum, tan diferents de les de l'època daurada del cinema, en la qual foren construïts.

Després de mesos d'abandó, els propietaris del Capitolio decidiren vendre'l perquè s'hi construís una gran tenda de roba, la qual, d'acord amb les indicacions del Catàleg d'Edificis Protegibles, hauria de mantenir només la façana, pretensió que, en cas de dur-se a terme, menysprearia l'arquitectura i decoració interior, d'una esplendor inusual a la zona. Mai abans com al Capitolio el somnis s'havien posat d'aquella manera a l'abast del poble. Per això detenim la nostra mirada sobre aquest edifici emblemàtic al centre d'una ciutat que no ha acostumat a mirar

¹ Vicente MOLINA FOIX, *El novio del cine*, Temas de Hoy, Madrid, 2000, p. 18.

² J. F. CÁMARA SEMPERE, «L'Alcázar, més de mig segle de cinema a Elx», LA REL·LA, 15 (2002), p. 87-107.

els seus vincles culturals, ens detenim ara sobre el cine Capitolio per la seua importància dins la societat il·licitana de la segona meitat del segle xx, i per la seua «recuperació», que veurem si és tal, si els somnis no s'hauran tornat malsons.

2. UNA MIRADA ARRERE

2.1. SOBRE L'ARQUITECTURA PER A CINEMATÒGRAF

De tota l'evolució de la tipologia arquitectònica al servei del cinema i, sobretot, dels seus modes d'exhibició, com ja hem avançat ens interessa en aquest cas particular l'arquitectura pertanyent a l'època daurada, període que va des dels anys vint fins a principis del anys cinquanta del passat segle, tot seguint per a l'anàlisi la classificació establerta per l'arquitecte Andreu Martínez Medina.³ Malgrat que ell els anomena com els cines de la primera generació, no van ser, però, els primers cines. Després de la primera exhibició del cinematògraf al Grand Café de París el 1895, les següents sessions per a mostrar l'invent dels Lumière arreu d'Europa, i d'Espanya també, van ser als recintes aleshores disponibles i freqüentats pel públic més selecte: els teatres.

Davant del prestigi del teatre, la nova joguina que convertia la imatge en moviment va ser oferida a les classes populars, que la reberen amb satisfacció. En no res, el cinema es convertí en una activitat de fira, improvisat a l'aire lliure o dins de barraques, que copiaven de forma efímera, a petita escala i amb materials precaris el model dels grans teatres a les ciutats. La novetat ambulant va convertir-se en la millor forma que trobà el poble per entretenir-se, *anar al cine* va ser aviat un hàbit, i les barraques es quedaren petites. El cinema tornà als teatres, però arribà també als *music-halls* i als circs, mitjançant pantalles mòbils. En alguns casos, es va augmentar la capacitat de la sala construint un amfiteatre al primer pis. No obstant això, els edificis existents no donaven a l'abast, el cinema era un espectacle de masses i, com a tal, necessitava grans edificis que l'acolliren.

Els empresaris no oblidaren les representacions teatrals i van obrir recintes pensats per al cinema amb escenari per si de cas. Però, la incorporació del so, primer, i del color, més endavant, a la imatge filmada va minvar l'interés del públic per la programació oferida pels teatres. Estaven davant de l'època daurada. El *nou tipus arquitectònic* es diferenciava de la tipologia que heretava: en els teatres les obertures d'entrada i d'eixida coincidien al vestíbul, mentre que en els cines l'accés i l'evacuació del públic solien realitzar-se per obertures diferents en espais distants. A més, es van substituir els patis ovalats dels teatres per sales allargades. Però, sobretot, a diferència del teatre, el cinema va ser considerat un gran negoci.

Per tal de facilitar l'accés d'un bon nombre d'espectadors, calia garantir el seu ràpid recorregut cap els seients, i impedir l'encreuament

³ Andreu MARTÍNEZ MEDINA, «Del cinematògrafo a los multicines: arquitectura para el séptimo arte en Alicante», *Canelobre*, 34-35 (1997), p. 43-62.

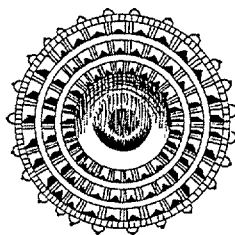
dels fluxos contraris d'espectadors. Es diferenciaven el recorregut d'entrada a la platea i la pujada a l'amfiteatre des del vestíbul i el recorregut d'eixida pel *hall* lateral o posterior des de la platea i la baixada pel nucli vertical del fons. Les ànsies dels empresaris van convertir, amb l'ajut dels arquitectes, la imatge exterior de l'edifici en propaganda de l'activitat que desenvolupaven a l'interior. La importància de les façanes va ser, sens dubte, la característica evolutiva que més va acusar la diferència amb els teatres i un dels majors èxits aconseguits mai per aquesta tipologia.

Després de la guerra, el cinema va complir amb fortuna en aquest país la funció bàsica que el diferenciava d'invents anteriors, com va ser el cas del kinetoscopi.⁴ Es va convertir en el primer espectacle per als xiquets i els joves, en la mesura que permetia el gaudi col·lectiu de la pel·lícula al mateix temps que el feien servir per allunyar-se de la realitat, en competència directa amb les *varietés*, les xiques de les quals esvaïen els adults i els joves més picardiosos, també. El nombre de sales, doncs, augmentà considerablement. Mentre durà aquest regnat compartit, encara podem parlar d'època daurada. Una vegada les revistes deixaren d'interessar el públic, i ateses les possibilitats del Cinemascope,⁵ els cines arribaren a l'època comercial. Però aquesta és una altra part de la història.

2.2. SOBRE ELS ANTECEDENTS CINEMATogrÀFICS A ELX

Com vam explicar llargament,⁶ quan el cinematògraf arribà a Elx, després de conquerir la capital alacantina a l'agost de 1896,⁷ va trobar una ciutat amb un únic recinte adequat per a acollir-ne les projeccions: el Teatro Nuevo o Principal,⁸ el primer teatre de la ciutat des del 1865, per iniciativa d'un grup d'aficionats amb el suport de l'Ajuntament. Pomares Perlasia⁹ recordava alguns dels títols projectats als primers mesos de 1897: *Salida del acorazado Pelayo del puerto de Barcelona*, *Baños de Diana*, *Excursión por ferrocarril*. Malgrat conèixer la substància del records la data és versemblant per a fixar l'inici del cinema a la ciutat. No recordava, en canvi, els locals que acolliren les projeccions, però, el cinema entraria definitivament en les vides il·licitanes a través de les sessions a les barraques de fira, les més conegudes de totes, les funcions de Gimeno el 1902.¹⁰ Prompte augmentaren els locals per a gaudir del cinema, encara que no va ser el seu èxit el motiu, sinó l'adquisició del Teatro Llorente per El Círculo Obrero Illicitano. Una altra entitat cultural, La Nueva Económica Obrera promogué el 1906 la construcció del teatre anomenat Circo, primer, i, temps després, Kursaal.¹¹

Els dos teatres de la ciutat, amb més capacitat i comoditat que les barraques, permetien establir el negoci del cinema al llarg de tot l'any. Així i tot, continuaven visitant-nos els cinematògrafs ambulants. El 1912 s'havia instal·lat a la plaça de la Mercé una barraca amb el sumptuós nom

⁴ Patentat per Alva Edison i William Dickson el 1891, es feia servir també per a veure-hi imatges en moviment, però de forma individual.

⁵ Sistema desenvolupat per la Fox, a partir de *The Robe* (H. Koster, 1953), i basat en l'invent del francès Henri Chretien pel qual es podien comprimir les imatges filmades, de manera que permetia descomprimir les imatges quan es projectaven en pantalla panoràmica.

⁶ J. F. CÁMARA SEMPÉR, *op. cit.*, p. 90.

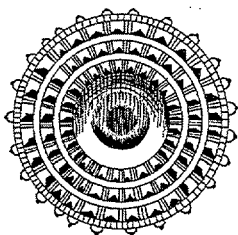
⁷ Daniel C. NARVÁEZ TORREGROSA, *Los inicios del cinematógrafo en Alicante: 1896-1931*, Filmoteca de la Generalitat Valenciana - Institut de Cultura «Juan Gil-Albert», València, 2000, p. 24-25.

⁸ Anomenat més endavant Teatro Llorente, quan morí el màxim impulsor del teatre a Elx -Luis G. Llorente-, estava al carrer del Pinyó, al solar que ocupa ara l'edifici del sindicat, a la plaça de la Constitució. Va ser enderrocat als anys 50, després de ser confiscat el 1940 pel govern del general Franco. *Vid.* Joan CASTAÑO - Gabriel SANSANO, *Sainets il·licitans de la Restauració (1874-1896)*, Institut de Cultura «Juan Gil-Albert», Alacant, 1997, p. 37-51.

⁹ José POMARES, *La Festa o Misterio de Elche*, vol. II, Patronat del Misteri d'Elx, Elx, 2006, p. 131.

¹⁰ A. RAMOS FOLQUÉS, *Historia de Elche*, Pichs, Elx, 1987, p. 272. (2a ed.)

¹¹ A. RAMOS FOLQUÉS, *op. cit.*, p. 438.

de Palacio del Sol.¹² Curiosament, el 25 de desembre de l'any anterior, s'hi instal·là el Gran Pabellón del Sol¹³ —no sabem si aquest es convertiria en palau posteriorment o si existí sols coincidència astronòmica en el nom. Oferia «secciones» (sessions) des de les tres i mitja de la vesprada fins a les onze de la nit per a projectar *La rival de Richelieu*, de la casa Pathé Freeres, anunciat com un «grandioso drama cinematográfico en colores», malgrat que —i per això ho subratllem— el color no arribaria a les pantalles il·licitanes, com poden suposar, fins un parell de dècades després.¹⁴

Abans que obrira el primer recinte exclusiu per a la difusió del cinematògraf, el Cinema Coliseum el 1928,¹⁵ i de la creació del primer cine d'estiu, l'Ideal Cinema¹⁶ al 1930, el cinema trobà un lloc de privilegi al nou Kursaal. El 1920, per primera vegada a la ciutat, s'impulsà la creació d'un espai per a la difusió cultural a banda de les diverses associacions i societats recreatives i dels grups d'aficionats teatrals o musicals. Un grup d'empresaris aliens al món de l'espectacle —però no al de la llum que el feia possible: eren els socis de la fàbrica La Electromotora Equitativa, SA—, amb Francisco Brotons Ruiz com a cap visible, van prendre el relleu cinematogràfic i, sobretot, teatral del Kursaal, quan van assumir la seua nova construcció sobre l'antic *teatro-circo*. Un altre Brotons —lligat de la mateixa manera a l'electricitat, i al calcer també— interpretà anys després un altre paper en les projeccions i els espectacles a Elx.

El nou Kursaal disposava de distribució en caixa italiana, i les obertures d'entrada i eixida coincidien al vestíbul. Efectivament, va ser, abans de tot, un gran teatre, encara que, com a Gran Teatro a partir de la dècada dels quaranta, va compartir també les passions cinèfiles. Amb aquesta referència van sorgir diverses iniciatives per a entretenir el poble: entre d'altres, els cines Capitolio i Alcázar. L'Alcázar, ajustat arquitectònicament als cines d'estrena, va ser un cine de barri, mentre que el Capitolio, sobre les ruïnes de l'edifici del Casino i les restes més antigues (si en quedaven) de la muralla, al carrer del Trinquet, va ser el cine del centre.

3. EL CINE CAPITOLIO

3.1. EL TRINQUET, UN CARRER A LLEVANT DE LA VILA

El centre, convertit en una marca registrada, són els carrers de la Vila i els carrers d'un conjunt de petits barris nascuts al seu voltant, les illes de cases dels barris del Carme, de Sant Miquel, de les «Patades», de Xinxilla, de la Barrera, de Saràbia, de Conrado, del Salvador i d'una zona per on començà a créixer la Vila, a migdia i a llevant, extramurs, una vegada que els cristians, després de la conquesta del segle XIII, l'ocuparen.

¹² A. RAMOS FOLQUÉS, *op. cit.*, p. 272.

¹³ Miguel ORS, *Elche (1900-1949)*, Llibreria Ali i Truc, Elx, 1999, p. 81.

¹⁴ A partir de la fabricació de la pel·lícula «pancromàtica» d'Eastman Kodak. El 1905, però, la casa francesa Pathé va traure un invent per colorar pel·lícules, com l'esmentada —precisament francesa—, que consistia en una màquina que projectava un fotograma sobre la taula d'un operari que retallava la part d'aquell a la qual es volia donar color. El retall, com si es tractara d'una plantilla, es col·locava sobre una nova còpia en positiu. Una altra màquina estampava el color escollit a través del forat de la plantilla.

¹⁵ A la Corredora, va ser projectat per Antonio Serrano Peral, quan era aparellador. El 1956 va ser reformat per convertir-lo en oficines del Banc de Bilbao i, més endavant, va ser enderrocat.

¹⁶ Al carrer Blas Valero, va ser el primer cine de l'eixample del Pont Nou. Va tancar el 1981 i, anys després, el van convertir en discoteca.

En la segona meitat del segle xv i principi del xvi, a causa de l'abandó de l'interior del recinte murat i l'augment de població, els de la Vila, segons Gozávez,¹⁷ com a mesura de defensa, van anar cap a l'est (cap al convent de Santa Llúcia) i cap al sud (cap el convent de Santa Clara), en lloc d'assentar-se a la Pobla de Sant Jordi, al voltant de l'església del Salvador —emplaçament, en principi, més adient, ja que es va originar a conseqüència de la repoblació cristiana. No ho van intentar, evidentment, ni cap a l'oest, on es trobaven amb la rambla del riu Vinalopó, ni cap al nord, ocupat pels horts que formen avui el parc Municipal i el parc Esportiu.

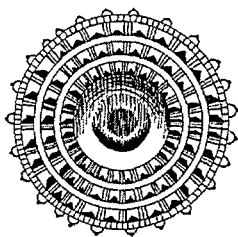
Així, al migdia de la muralla medieval, el fossat de la qual determinaria posteriorment la Corredora, se situaren les illes entre aquesta via, que actua d'oest a est com un eix vertebrador, i els carrers de l'Hospital i Troneta. Mentrestant, el llevant de la Vila abraça les illes compreses entre aquesta i els carrers Porta d'Alacant i Pont dels Ortissos, que formen un altre eix, en aquest cas perpendicular a l'anterior. El llenç de la muralla estaria definit de nord a sud per les Eres de Santa Llúcia i pel carrer del Trinquet, que sorgí paral·lel a aquesta direcció, obert sobre part del vall que, per aquest costat, formava el sistema de defensa de la vila murada, del qual disposem d'un punt de referència actual, la torre de la Calaforra.

El carrer del Trinquet es refereix amb el seu nom, lògicament, al lloc per a jugar a pilota, lloc que va estar situat, de fet, al mateix vall defensiu de llevant des d'almenys 1725, segons notícies de Ramos.¹⁸ Aquell espai de trobades esportives va ser també un espai sotmés a les intrigues urbanístiques i va sofrir, sense resultats, alguns intents d'urbanització per part dels veïns del carrer Ample fins que el 1886, per altre tipus de pressions —més poderoses, entenem— foren suprimides les portes del trinquet,¹⁹ l'espai del qual quedà convertit definitivament en un carrer, amb més o menys la mateixa fisonomia que avui dia.

La proximitat a la Vila, acurtada quan desaparegué la muralla, ha permés que tots els petits barris dels voltants tingueren la mateixa identitat de barri. A més, les cases pertanyen, bé a la parròquia de Santa Maria, en el cas de les del llevant, o bé a la de Sant Salvador, en el cas de les del migdia. De totes maneres, les seues característiques urbanes i edificatives han permés, sota l'ull de l'arquitecte, establir diferències amb la Vila.²⁰ No debades, ací es troben propostes modernistes i racionalistes ben importants, producte de l'arquitectura burgesa de final del segle XIX i principi del XX.

3.2. EL CASINO, L'EDIFICI A PRINCIPIS DEL SEGLE XX

A final del segle XIX, Elx va viure moments de forta agitació cultural, resultat del canvi cap a l'estructura burgesa de classes, arran del final de l'antic règim, que portaria, a més d'una evolució social i política evident,

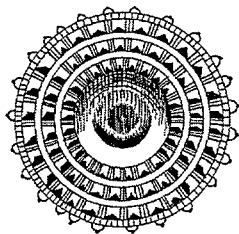

¹⁷ VICENTE GOZÁVEZ PÉREZ, *La ciudad de Elche. Estudio geográfico*, Universitat de València, València, 1976, p. 44.

¹⁸ A. RAMOS FOLQUÉS, *op. cit.*, p. 629.

¹⁹ V. GOZÁVEZ PÉREZ, *op. cit.*, p. 94.

²⁰ GASPAR JAÉN I URBAN, *Guia de l'arquitectura i de l'urbanisme de la ciutat d'Elx*, vol. III, 1978-1983, p. 1.019 (inèdit). Es troba dipositat a la biblioteca de la seu d'Alacant del COACV.

una transformació econòmica i urbanística: començaria, doncs, a formar-se la ciutat moderna. Segons Castaño,²¹ els il·licitans van participar des del sistema educatiu (públic o privat), l'associacionisme (des de posicions liberals o obreres, amb intencions divulgatives o lúdiques, d'inspiració musical o literària), el teatre (als escenaris professionals o aficionats), i activitats com les publicacions diàries i no periòdiques i la biblioteca pública.

En aquest ambient, un sector dels liberals promogué la creació d'un local a la ciutat on pogueren llegir la premsa. En un dels documents més antics que coneixem, un *Reglamento del Casino de Elche*,²² del 1871, en el qual quedava exposat l'objectiu de «proporcionar los recreos y goces que autoriza la buena sociedad», tot rebutjant «cualquier acto de carácter político o religioso», no es feia, en canvi, cap referència a la seu. En aquest sentit, Pomares Perlasia²³ creu que en la seua primera època el casino ocupava un edifici de la Corredora. Precisament, comencem a tenir més notícies sobre aquesta institució en relació a un edifici, el qual llogaven entre els carrers del Trinquet i la Pujadeta de Sant Jeroni —conegut com l'antiga casa dels Perpinyà, possiblement un gran palau barroc—, amb entrada per aquest carrer, en el número 18. Tampoc la informació de Ramos respecte d'açò sembla molt clara: diu que van ser primer propietaris de l'immoble i després, arrendataris.²⁴

Els problemes econòmics i les disputes entre els socis sempre van acompanyar la institució. El 1891 el Casino fou clausurat per desavinences entre la Junta Directiva i el propietari de l'edifici d'aleshores, Antonio Díaz Villamayor. El 1898, convocats els il·licitans més destacats, el propietari va reconsiderar el contracte i l'immoble es va reestructurar i ornamentar de forma luxosa: començava l'etapa de la societat coneguda per *Nuevo Casino de Elche*. El nou decorat no va poder amagar les baralles entre els socis. El 1907 el Casino va ser desnonat judicialment per deutes del lloguer. L'any següent, arran de la tossudesa d'aquells il·licitans destacats que formaven part de l'anterior Casino, es posà de nou en marxa, tot ocupant el mateix edifici.

Sense titulars en la premsa, sembla que va continuar la seua activitat fins al 1936. El dia 20 de febrer, juntament amb les esglésies de Santa Maria, Sant Salvador i Sant Joan i el Jutjat Municipal, van ser assaltades i cremades també,²⁵ les seus de certes societats cíviques, com ara la Dreta Regional Il·licitana (DRI), o el Partit Agrari Espanyol. De la mateixa manera, es va cremar el Casino —no oblidem el caràcter dretà dels seus fundadors— i Acció Cívica de la Dona —afecta a DRI—, als baixos del mateix edifici, a la façana principal. Ramos²⁶ afirma que l'edifici del Casino va quedar inhabitable.

Sobre aquest aspecte, també apuntava la carta que el seu president en aquells difícils moments, Santiago Sempere Castaño, va remetre el 27 de març a l'Ajuntament per tal de demanar-li l'excepció dels impostos

²¹ Vid. J. CASTAÑO, *Un siglo de cultura a Elx. De l'antic règim a la segona república*, Ajuntament d'Elx, Elx, 2001.

²² AME, *Reglamento del Casino de Elche*, 1871, llig. 323, núm. 23.

²³ J. POMARES, *op. cit.*, p. 128

²⁴ A. RAMOS FOLQUÉS, *op. cit.*, p. 587.

²⁵ A. RAMOS FOLQUÉS, *op. cit.*, p. 543.

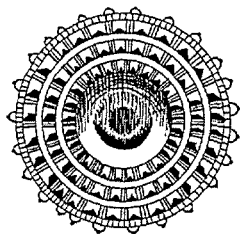
²⁶ A. RAMOS FOLQUÉS, *op. cit.*, p. 587.

sobre la societat, «por haber desaparecido el local que ocupaba».²⁷ Uns quants dies abans, havia arribat una altra carta a l'Ajuntament. Era d'Antonio Berenguer López, en representació dels hereus d'Antonio Díaz Villamayor,²⁸ i demanava que el municipi pagués les despeses de l'operació d'enderrocament de l'edifici, arran de «los desmanes ocurridos en esta población y que originaron [...] el incendio de todo el cuerpo del edificio, con la total pérdida de la edificación, muebles, enseres y muchos valores que no es propósito reseñar aquí».²⁹

La Comissió Municipal, malgrat que l'interessat havia exposat que hi apareixien uns murs que amenaçaven caure, amb perill evident per al veïnat, no va accedir a la petició per no figurar aquest tipus de partides en el pressupost municipal. Possiblement, davant les altres pèrdues d'aquell dia, l'Ajuntament no pensava en una recuperació immediata de l'edifici del Casino. No podem saber-ho, ni se'n pot culpar aquella corporació. El que sí que sabem, però, és que va ser una pèrdua irreparable. I som conscients gràcies a la *Guia de Elche* de 1922:³⁰ l'edifici comptava amb 1.500 m², distribuïts en planta baixa i dos pisos, i els 600 socis hi gaudien d'una biblioteca que rebia més de 30 periòdics i de diversos salons —«Café, Billar, Tertulia y Tresillo»—, a més d'una cambra de bany, on en totes les èpoques hi havia servei de banys freds i calents.

Encara que en el reglament de la societat³¹ (Imp. Agulló, 1921) s'indicava —Cap. I, Art. 1r— que el seu domicili estava al carrer del Bisbe Tormo, número 18, Fenoll Follana assenyala que també s'hi entrava des del carrer Canalejas (abans, la Corredora, i després, també), referint-se l'escala que des del carrer Trinquet pujava a la terrassa. La proximitat a la principal via de la ciutat burgesa, només a deu metres, féu considerar-la com entrada per aquest carrer més important. No és possible que l'escala fóra posterior a l'esmentat reglament ni anterior, a la vegada, a la guia que estem seguint, comptant solament amb un any per a construir-la. Ens ho aclareix una fotografia de la nevada del 16 de gener de 1901,³² en la qual apareix gent abocada al carrer tot blanc des de la terrassa del Casino i l'escala que hi pujava, sota les quals s'aprecien les restes de la muralla.³³

La terrassa s'havia construït sobre l'antiga muralla medieval, i «antes sirvió de jardín», en paraules del propietari de la casa, Antonio Díaz Villamayor, quan es dirigeix a l'Ajuntament el setembre de 1901 per sol·licitar «destruir o mejor dicho vaciar aquella muralla, consiguiendo así un gran local para la construcción de habitaciones [...] sin que se altere en nada la línea actual que hoy observa el edificio».³⁴ Era un ampli espai adornat amb «infinitas plantas y flores multicolores que aromatizan el ambiente y hacen por consiguiente muy agradable la permanencia en ella tanto en la noche como en el día, en que no penetra la luz del sol por impedirlo una serie de bien distribuidos toldos que la cubren». D'aquests, tenim notícia de la seua col·locació: va ser el 1899. Antonio

²⁷ AME, llig. 127, núm. 26.

²⁸ Cal citar que, en morir Antonio Díaz Villamayor, propietari de la finca llogada al Casino, al carrer del Bisbe Tormo (fins al 1897, de Sant Jeroni) 16, 16 dta. i 18, aquesta es transmet per herència a Maria Torregrosa López, amb data de 24 de gener de 1935 (AME, llig. E 1796, núm. 78). En el mateix document (la liquidació d'arbitris sobre l'augment del valor dels terrenys), el perit —l'arquitecte Santiago Pérez Aracil— informa que l'esmentat immoble té 1.392 m².

²⁹ AME, llig. 126, núm. 35.

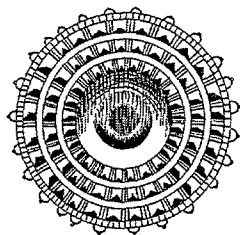
³⁰ R. FENOLL FOLLANA, *Guia general de Elche*, Imp. Guttemberg, Alacant, p. 154-155.

³¹ M. ORS, *op. cit.*, p. 146.

³² Col·lecció d'Antonio Martínez Macià, en *Elche en el recuerdo*, III, *Información*.

³³ És probable, encara que no ho hem pogut demostrar, que l'escala es construís en obrir el carrer del Trinquet. De la mateixa manera, caldria estudiar si el jardí de l'antiga casa dels Perpinyà es tractava d'una reforma dels dirigents del Casino o si estava relacionada amb la contemplació del joc al trinquet.

³⁴ AME, llig. 22, núm. 2, sec. 22.

Díaz Villamayor va sol·licitar a l'Ajuntament autorització per substituir «el pretil de la terraza por una balaustrada de piedra con apoyos para el sostenimiento de una galería metálica o emparra».³⁵ Contigu a la terrassa els socis trobaven el *Salón Café*, el qual formava angle recte amb el *Salón Tertulia*, separats ambdós salons per unes portes vidrieres, que es retiraven en les nits de balls i a l'estiu.

Conèixer, a més, aquests racons per les fotografies que il·lustren aquest recorregut de Fenoll Follana per l'interior de l'immoble dona imatge al dolor per la seua pèrdua el 1936. Si més no, al sostre del *Salón Café* es pot contemplar una elaborada decoració que incloïa pintures. La tragèdia els obligà a dissoldre la societat i, a tal efecte, es va crear una comissió liquidadora. Després de la guerra, alguns pensaren a recuperar el Casino, almenys l'organització, que no la seu física, de la qual cert és que no eren els propietaris. Aquests, en una ciutat assolada, trobarien més rendibilitat si enderrocaven l'immoble i venien el solar resultant. Així ho feren i ho registraren davant el notari Gregorio Armesto Fidalgo el 30 de gener de 1945.³⁶

3.3. UN NOU ESPAI CINEMATogràFIC A LA CIUTAT

Una dècada després de finalitzada la guerra, obrien les portes del Capitolio, construït sobre el solar que deixà l'antic Casino. Amb aquest, sobre les seues ruïnes, sobre tantes ruïnes arquitectòniques i morals, s'havien deixat enrere també els principis polítics i socials que permeteren l'evolució de la ciutat des dels àmbits econòmics i culturals a principi de segle. En el nou règim polític imposat aleshores no calia afavorir la informació i els coneixements de la població, o segons quina informació i quins coneixements. Els fills dels burgesos liberals que es reunien al voltant de les taules de la terrassa del Casino pretenien ara, seguint els dictats oficials, rendibilitzar l'entreteniment del poble, al qual oferien la possibilitat d'oblidar les seues mancances diàries mitjançant les sessions dobles. Massa sofria la gent per furtar-los també els somnis de la pantalla, devien pensar.

Amb aquesta finalitat es demanà el «Proyecto de cine en la calle Trinquete»,³⁷ a l'arquitecte Santiago Pérez Aracil, signat a l'agost de 1946, encara que fins a gener de l'any següent la corporació municipal no va resoldre favorablement l'expedient. Un dels propietaris, Francisco Martínez Quesada, exposava el seu desig de construir-hi un edifici per destinar-lo a cine en un document³⁸ que signà juntament amb altre propietari, Rafael Erades Coquillat, i amb la Direcció Facultativa de l'obra que era, a més de l'arquitecte esmentat, ell mateix com a aparellador. L'arquitecte municipal, Antonio Serrano Peral, després que el projecte fou remès a la «Junta Consultiva de Espectáculos» i que el Governador, el seu president, hi donà el vist-i-plau, no trobà cap inconvenient a accedir-hi sempre que es complira el reglament en matèria

³⁵ AME, llig. 11, núm. 8, sec. 5.

³⁶ AME, llig. 302, núm. 1.

³⁷ AME, llig. 348, núm. 74.

³⁸ *Ibidem*.

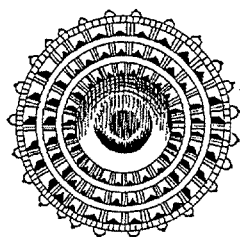
d'espectacles, tot el que hi havia legislat sobre Direcció Facultativa, les normes de col·locació de bastides en la via pública, i les condicions higièniques mínimes i les condicions tècniques i sanitàries sobre formes constructives i materials de construccions.

Una de les majors preocupacions de l'Oficina Municipal d'Urbanisme³⁹ era, sens dubte, que la sala tinguera eixides a dos carrers d'accés independent, condició que, en aquest cas, donada la ubicació de la parcel·la, era del tot possible, i així estava especificat en la memòria del projecte: «El solar en cuestión [...] cuyos accesos serán dos y a dos calles diferentes, el principal a la Calle del Trinquete la cual tiene un ancho superior a los 8,00 mts., y otro a la calle de Obispo Tormo cuyo ancho es de unos 7,00 mts.»⁴⁰ De la mateixa manera que en el cine Alcázar, que s'estava construint aleshores, la particularitat estava ací, en l'eixida secundària a través d'un edifici annex de vivendes que pertanyia als mateixos propietaris.⁴¹ La diferència entre un cas i l'altre és que ja existia l'edifici annex darrere de l'Alcázar, al carrer de Sant Jordi, i al Capitolio, no; en aquest cas calia construir, doncs, a propòsit, un edifici de nova planta sobre l'eixida del cine, com apareix reflectit en el plànol de façanes dins el projecte, on solament es va dibuixar la façana de planta baixa d'aquell futur edifici.

Així, els propietaris, sense ser-ne segurament massa conscients, afavoriren un precedent de l'època comercial⁴² que viuria la tipologia arquitectònica dels cines uns quants anys després. A la memòria, on es «reseña brevemente la obra de que se trata», es diferencien ambdós edificis, «el edificio [...] recayente a la Calle del Trinquete», que es destinaria a «Sala de Proyecciones Cinematográficas», i «los bajos de la calle de Obispo Tormo», on se situarien «accesos a sala y escenario, así como otros locales para alquiler», assenyalant que «sobre todas estas dependencias se previene la construcción de varios pisos para viviendas cuyo proyecto en estudio será de inmediata realización».

Dos anys després de la presentació del projecte per a la sala de projeccions, i mentre es construïa l'edifici per a contenir-la, es va presentar el projecte per a l'edifici annex. El plànols del «Proyecto de elevación de pisos para viviendas en un edificio en construcción sito en la calle Obispo Tormo»⁴³ estan signats pel mateix arquitecte, Pérez Aracil, al juny de 1948. Luis Ferrández Cruz, fill de l'empresari del calcer Diego Ferrández Ripoll —president de l'empresa que els propietaris van constituir per dirigir el cine, Proyecciones y Espectáculos, SA—, i com a conseller delegat d'aquella, demanava l'autorització per efectuar les obres projectades «de acuerdo con los planos y Memoria que por duplicado se acompaña».

Malauradament, d'aquest document de l'Arxiu Municipal no es conserva la memòria. Per conèixer com es va construir l'edifici haurem de consultar un altre document, en què, en representació de la societat

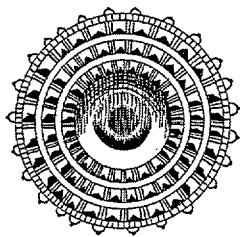
³⁹ Ja estudiarem aquesta preocupació en el cas del cine Alcázar, *vid. J. F. CÁMARA SEMPÈRE, op. cit.*, p. 93.

⁴⁰ AME, llig. 348, núm. 74.

⁴¹ J. F. CÁMARA SEMPÈRE, «Dos casos atípicos de edificación: las viviendas anexas a los cines Alcázar y Capitolio de Elche», *Boletín informativo del Colegio de Aparejadores y Arquitectos Técnicos de Alicante*, 40 (novembre 2005), p. 7-14.

⁴² L'època comercial es va caracteritzar —i es diferenciava així de l'anterior, l'època daurada— per fer compatibles, dins el mateix solar, l'ús residencial amb el sector dedicat als espectacles. Els promotors ho van aconseguir bé combinant ambdós usos en el mateix edifici o bé dividint l'edifici per tal de reservar la zona de menys valor immobiliari per a sala de cinema. D'aquesta forma, les plantes de les sales ocuparen els baixos del nou edifici, deixaren de dedicar-se solars exclusivament per a cines i aquests perdren les seues façanes, el fet arquitectònic més emblemàtic de cines com el Capitolio, com veurem.

⁴³ AME, llig. 305, núm. 70.

exhibidora del cine, l'empresari i fundador de FACASA i CODESA,⁴⁴ Antonio Brotons Oliver, sol·licitava «reanudar las obras de construcción del edificio del Cine Capitolio en su fachada a calle Obispo Tormo de acuerdo con el proyecto presentado [...] cuyas obras se encuentran actualmente paralizadas y con la cuarta planta cubierta».⁴⁵ Era el 1956 i ja feia anys que el Capitolio estava funcionant. No va ser, doncs, l'edifici annex una obra d'immediata realització, malgrat que l'estructura ja estava dempeus. D'aquesta petició cap motiu no podem traure sobre la paralització, però podem comprovar els plànols de l'edifici, que són els mateixos que els presentats vuit anys abans, sense cap variació, i podem llegir, a més, la valuosa memòria, de juliol de 1948.

Podem extraure'n, però, un nom, el del conegut com a *Tio del Puro*, que era fill d'aquell Brotons que va fer possible que el 1920 s'encengueren els llums del nou Kursaal, i que era membre actiu de la burgesia i la política locals. Així, li donà aleshores l'empenta al vell Kursaal com a nou *Gran Teatro* i va ser responsable de reprendre el projecte del Casino, a més de ser uns dels socis de la mercantil que portava el Capitolio. No hem pogut establir amb absoluta claredat la composició de la societat en els seus inicis. En el primer document relacionat amb el cine,⁴⁶ apareixen esmentats només dos socis: Francisco Quesada i Rafael Erades. En un document posterior,⁴⁷ signat per Micaela Ramos, viuda del primer, el 5 de febrer de 1949 per tal de reclamar a la propietària de l'immoble del Casino, María Teresa Torregrosa, la meitat de la quantitat de la plusvàlua corresponent a la seua venda, també apareixen esmentats aquests com a compradors. És possible que a la mort de Quesada entraren nous socis, o que des del primer moment els buscaren per portar a terme un projecte que, coneguts els resultats, necessitava un fort ajut econòmic en aquella època.

El que és ben cert és que la primera notícia sobre *Proyecciones y Espectáculos* és de 1948.⁴⁸ No sabem més fins a l'1 de març de 1949, quan «estando próxima la inauguración del cine Capitolio que se está construyendo en la calle Fernando Díaz de Mendoza», Luis Ferrández Cruz demanà⁴⁹ a les autoritats el permís per a construir ells mateixos la vorera del carrer, «de cuyo importe esperamos resarcirnos del contratista al cual adjudique ese Excmo. Ayuntamiento las obras de pavimentado de la citada calle». El dia 9 del mateix mes, el conseller delegat demanava⁵⁰ també establir el corresponent concert pel «Subsidio de Lujo y Menores» amb l'Ajuntament, el qual va acordar un impost de 75.000 pessetes fins al 31 de desembre d'aquell any i amb efectes des del 18 d'aquell mateix mes, dia des del qual pensaven començar regularment la seua activitat.

Quatre dies abans arribava la darrera petició i es demanava l'autorització per a poder col·locar «carteleras para anunciar los programas a realizar en la sala del cine Capitolio»,⁵¹ a la qual l'Ajuntament va accedir a última hora —el 17 de març— sempre que les cartelleres

⁴⁴ «Fabricantes de Suelas de Caucho Aglomerado, S.A.» i «Compañía Distribuidora de Electricidad, S.A.», respectivament.

⁴⁵ AME, llig. 936, núm. 41.

⁴⁶ AME, llig. 348, núm. 74.

⁴⁷ AME, llig. 302, núm. 1.

⁴⁸ AME, llig. 305, núm. 70.

⁴⁹ AME, llig. 315, núm. 37.

⁵⁰ AME, llig. 300, núm. 72.

⁵¹ AME, llig. 300, núm. 71.

s'instal·laren «en los sitios de costumbre, hasta tanto se reglamente y se fije por el Ayuntamiento los lugares dedicados a esta clase de anuncios». Precisament aquell dia va ser el gran dia, la inauguració del «Cinema Capitolio»:

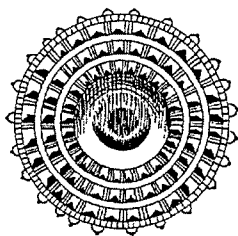
Elche, 17 (11 noche)

La ciudad ilicitana va cubriendo etapas interesantes en el resurgir brillante que se le espera. Y una de ellas, coronada de éxito, ha sido la inauguración en la tarde de hoy del nuevo Cinema Capitolio, al que podemos considerar sin hipérbole alguna uno de los mejores de España. Tuvo lugar el acto de apertura a las siete de la tarde, resultando solemnísimos, asistiendo al mismo destacadas personalidades de la capital y pueblos de la provincia así como lo más selecto y distinguido de la sociedad ilicitana. Presidieron la ceremonia inaugural el excentísimo señor Gobernador civil y Jefe provincial del Movimiento, don Jesús Aramburu Olaran; subjefe provincial de Falange, camarada José Abad; alcaldes de Elche y Alicante, don Tomás Sempere Irlas y don Manuel Montesinos, respectivamente; jefe local de Falange, camarada Patricio Ruiz Martínez; gestor provincial de la Diputación, don Antonio Brotóns Oliver; [...]

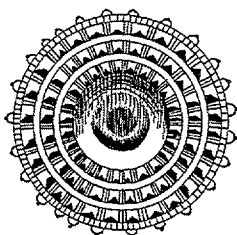
Magnífico recital de Cubiles

El programa del acto inaugural tuvo dos partes. En la primera hubo proyección en estreno de interesantes películas de corto metraje, y en la segunda dió un magnífico recital el inminente pianista don José Cubiles, miembro del Consejo Nacional de la Música y virtuosista del Conservatorio de Madrid, interpretando con su magistral estilo y fina sensibilidad diversas obras de Beethoven, Chopin, Turina, Falla, Albéniz, Liszt. Como fuera de programa y ante los aplausos con que el público premió su labor interpretó el maestro Cubiles la «Danza ritual» de «El amor brujo» de Falla, recibiendo al final otra estruendosa ovación de la muchedumbre a la que se dirigió el maestro luego, elogiando en breves palabras, el cinema inaugurado y ratificándose una vez más como entusiasta ilicitano. El público numeroso que llenaba la sala salió satisfechísimo del acto celebrado, prodigando justos elogios al Cine Capitolio por la suntuosidad en que está enmarcado; las perfectas condiciones de sonoridad reunidas; la artística decoración ornamental, en suma, que le adorna, maravilla de Elche, la provincia y España.

INFORMACIÓN tiene a gala por ello enviar la más efusiva felicitación al Consejo de Administración de «Proyecciones y Espectáculos, S.A.», al que debe la ciudad el gran cinema, orgullo de la población y singularmente al presidente, don Diego Ferrández Ripoll; el arquitecto realizador de la magnífica obra, don Santiago Pérez Aracil, y el decorador, don Mariano García, tan conocido en Madrid y otras capitales de España.⁵²

⁵² «Ayer se inauguró en Elche el Cinema Capitolio», diari *Información*, Alacant, 18-03-1949.

Tot un èxit, però entre tanta hipèrbole intencionada del cronista ens crida l'atenció la utilització no casual de la paraula *cinema* (en castellà) per tal de referir-se a l'activitat de l'edifici acabat d'estrenar. Tanmateix, no va ser casual l'elecció del nom, amb les lletres C·A·P·I·T·O·L·I·O daurades, brillant, sobre l'entrada principal. El nom d'un edifici tant sumptuós devia portar a la memòria amb la seua pronunciació unes altres meravelles, en concret el temple més important sobre un dels set puigs de Roma. De fet, existeixen abundants exemples que fan referència a un «edificio majestuoso y elevado con alusión al Capitolio de Júpiter», tots coneixem «con el nombre de capitolio ciertos palacios notables como [...] el Capitolio de Washington».⁵³

FINITA RUFETT

Un
recuerdo
rariñoso
a mis
paisanos
en el día
de mi
homenaje.

CAPITOLIO - 8 MARZO DE 1955
7'15 Tarde y 10'45 Noche

Portada del programa de
l'homenatge que va rebre
l'artista Finita Rufett o Rufete
a l'escenari del Capitolio.
(Col. José Guilló).

Els cines de l'època daurada seguien la moda anglòfila del cinematògraf —no debades, als Estats Units el van desenvolupar com a indústria— i eren anomenats amb l'abreviatura anglesa *cinema* darrere de l'adjectiu (*Nuevo, Novedades, Moderno, Monumental*) que millor podia definir el nou espai. No ens resulta gens estrany, doncs, per exemple, un cine anomenat *Ideal Cinema*. De la mateixa manera, per a definir el nou tipus de sala dirigida per un nou tipus de poder econòmic, s'utilitzaren noms estrangers, d'arrels llatins, com *Odeón, Coliseum* o *Capitol*. Aquest nom ja no era possible després del triomf del nacionalisme intolerant. Aquests apel·latius van ser substituïts,

juntament amb l'arquitectura que descrivien, per noms associats a èpoques històriques en les quals el país havia viscut una esplendor que el nou règim pretenia revaloritzar.

Així, alguns cines posteriors foren batejats, no amb la forma anglòfila *Capitol*, sinó com a *Capitolio*. En l'elaboració del «Proyecto de cine en la calle Trinquete», els propietaris no havien decidit encara com l'anomenarien, i l'arquitecte no va introduir, doncs, cap referència al nom en el plànol de la façana. El nom, d'acord amb els documents consultats, començà a prendre força a partir de 1949, segurament una vegada establerta la societat que es convertiria en la principal empresa exhibidora de la ciutat, tot comptant també amb els cines *Ideal, Avenida* i *Victoria*. Aquell nom de reïssos romans li venia molt bé —degueren pensar— a «la suntuosidad» en la qual estava emmarcat l'edifici que la burgesia il·licitana construí per a espectacles i projeccions cinematogràfiques.

⁵³ *Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana*, vol. XII, Espasa-Calpe, Madrid, 1958, p. 536 i 538.

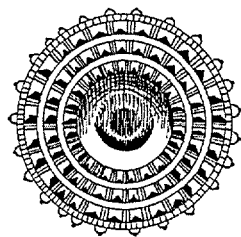
3.4. UN EXEMPLE ARQUITECTÒNIC DE L'ÈPOCA DAURADA

L'arquitectura també va ser una víctima de la guerra, no tan sols per les pèrdues importants a totes les ciutats, també per les «noves» directrius estètiques del règim i els gustos del grup social que el portava sota pal·li. El Capitolio va seguir en tot els cànons de l'arquitectura que es començà a construir a la capital, fugint l'arquitecte del moviment modern que va introduir a la ciutat.⁵⁴ Alcoià de naixement, Pérez Aracil va estudiar a Barcelona tot coincidint amb els membres del GATEPAC,⁵⁵ preocupats per l'urbanisme, la vivenda social, la higiene o les noves tipologies d'escoles i hospitals, inquietuds totes que coincidien amb les polítiques reformadores del govern de la II República. A banda de l'etiqueta esquerrista, els arquitectes racionalistes seguien les voluntats de Le Corbusier o Gropius, preocupats, al cap i a la fi, per la utilitat de l'arquitectura.

Un racionalisme bàsic, ingenu—molt heterodox, «mig expressionista, mig *art-déco*, posat en pràctica amb un, sembla que proverbial, meninfotisme»—,⁵⁶ es pot contemplar a les obres de la primera època de Pérez Aracil a Elx, en algunes cases de la plaça de Baix, de la Corredora o del carrer Ample construïdes als anys trenta del passat segle. A principi dels anys quaranta encara planteja propostes modernes, però amb l'encàrrec del cine Capitolio abandona totalment el moviment modern pel castissisme i decideix «revestir amb vocabularis imperials edificis d'un clar plantejament modern, com el Casino o la Casa Falcó».⁵⁷ Malgrat que el cine Capitolio pertany als darrers anys de l'època daurada de la tipologia cinematogràfica, amb solucions funcionals pròpies d'aquesta, l'arquitecte decidí donar-li una solució formal apartada, per no dir contrària, als criteris racionalistes que van tenir prou fortuna entre els arquitectes que feren cines en aquella època, i va abraçar la tendència classicista madrilenya imperant.

L'edifici s'assentà entre mitgeres, en una parcel·la prou regular, d'uns 1.250 m², i amb dos línies de façana rectes, paral·leles: una, la principal, al carrer del Trinquet, i una altra, al carrer del Bisbe Tormo, com hem vist. Segons la memòria del projecte, «se cubrirán en planta baja 1.13 M/2 [*sic*] en total siendo la superficie ocupada en el 2º piso para anfiteatro de 835 M/2. Además y en planta de sótanos recayentes a la calle Obispo Tormo se cubren 106,00 M/2 destinados a emplazamiento de Servicios y máquinas de calefacción y acondicionamiento de aire».⁵⁸ La capacitat total de la sala es va calcular per a 1.382 localitats, les quals es distribuïen en 922 seients del pati de butaques i 460 seients del pis superior d'amfiteatre. El «volumen total de aire» de la sala era de 7.800 m³, els quals corresponien a 5,64 m³ per persona.

D'acord amb la memòria, tots els pilars serien de formigó armat. No sabem si, com en el cas de l'Alcázar,⁵⁹ la precària situació econòmica del moment i l'envergadura del tipus d'estructura acabarien per avortar-

⁵⁴ G. JAÉN I URBAN, *Guia de l'arquitectura i de l'urbanisme de la ciutat d'Elx*, vol. 1, COACV - Ajuntament d'Elx - Conselleria de Cultura, Alacant, 1989, p. 111.

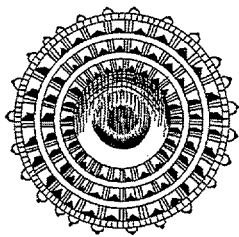
⁵⁵ Grupo de Arquitectos y Técnicos Españoles para el Progreso de la Arquitectura Contemporánea, fundat el 25 i 26 d'octubre de 1930 a Saragossa.

⁵⁶ G. JAÉN I URBAN, *Guia...*, vol. 1, p. 111.

⁵⁷ *Ibidem*.

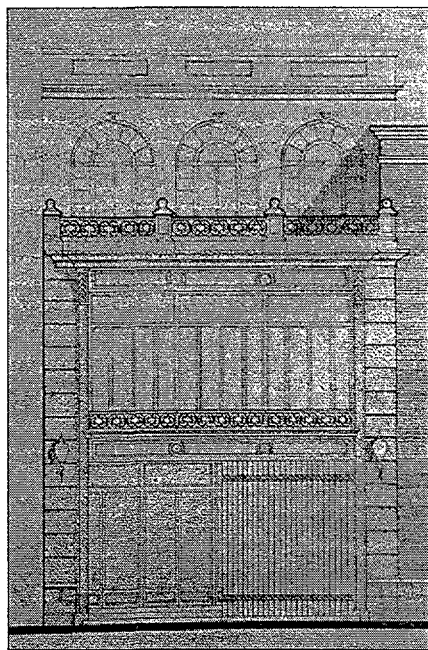
⁵⁸ AME, llig. 348, núm. 74.

⁵⁹ J. F. CÀMARA SEMPÈRE, *op. cit.*, p. 98.

la, i obligarien l'arquitecte a adoptar materials i sistemes propis de la construcció tradicional. Això sí, els murs d'elevació serien de «fábrica de ladrillo hueco dejando una cámara de aire y se reforzarán con pilares de hormigón armado que corresponden a los puntos de carga». S'indicava, a més, que l'estructura de l'amfiteatre seria metàl·lica.

La façana principal, on «la envolvente volumétrica se aparta definitivamente del racionalismo»,⁶⁰ era un gran llenç de prop de 40 metres de llargària, dividit en tres cossos: l'accés, l'escala i la sala de projeccions. Les obertures apareixien desordenades i no es respectava cap simetria. En el primer cos, tot de pedra, es diferenciaven les tres altures interiors d'entrada a la sala: el vestíbul, la zona de descans de la primera planta i l'entrada superior de l'amfiteatre —denominades aquestes dues zones en els plànols de projecte «Vestíbulo». En el plànol de «Fachada a la calle del Trinquete» ja apareix reflectida l'entrada de forja i vidre que traspassaren tants i tants espectadors il·licitans, que realment havien de passar primer per unes portes anteriors (tres portes amb fixos laterals de vidre) que van ser utilitzades com a suport per als cartells anunciadors de l'estrena de la setmana, ja que, al contrari que en altres cines de l'època, no es deixaren en façana reencerclats a l'un costat i a l'altre de les portes per a penjar-hi cartells.

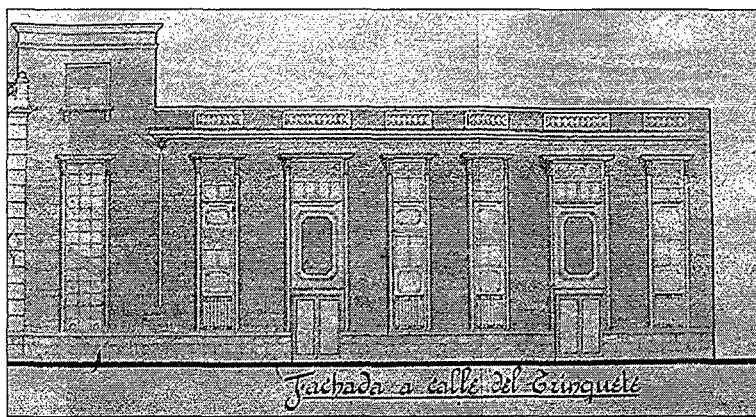
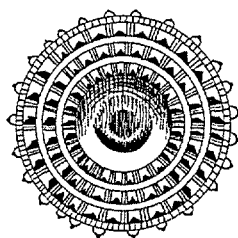

Detall de la façana del «Proyecto de cine en la calle Trinquete» de S. Pérez Aracil. (AME)

⁶⁰ G. JAÉN I URBAN (dir.), *Guía de arquitectura de la provincia de Alicante*, Institut de Cultura «Juan Gil-Albert»-COACV, Alacant, 1999, p. 167.

En la primera planta destacava un mirador que no sobreeixia de la línia de façana encara que sí que estava separat del nivell inferior per un element voladís, una marquesina. Les tres finestres, de quatre fulles plegables de fusta en blanc, il·luminaven la sala de descans anterior a l'amfiteatre. Sobre el mirador, unes motlures en pedra devien reproduir-ne unes altres, que en el projecte estaven situades sobre l'entrada i que, finalment, van ser substituïdes per les lletres daurades del nom. Sobre el mirador s'obria un balcó —o *galeria*, nom que apareix en el plànol— que feia retrocedir el pany de façana, compost ací per tres arcs de mig punt per a altres tantes portes d'eixida. Aquesta galeria recorda el balcó superior del primer cos de l'edifici de l'antic Casino, que apareix a una fotografia de principi dels anys quaranta, abans de l'enderroc total.⁶¹

La sala estava separada del carrer del Trinquet pel tercer cos, el més gran, «un cuerpo de edificio que la aisla y que se utilizará para [...] dependencias auxiliares», que ocupava tres plantes i que en el plànol de façana és d'una alçària inferior a la que va tenir finalment. A l'hora de construir-lo es va igualar l'alçària a la del primer dels cossos perquè la línia superior del parament de rajola vermella vista coincidira amb la barana de pedra de la galeria. La utilització de la rajola, disposada en aparell sense degollada, suposava «una novetat absoluta als anys quaranta, i podria estar originada pels *revivals* neoherrerians que aleshores construïa el règim a Madrid.»⁶²

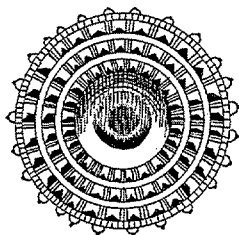

Altre detall de la façana del «Proyecto de cine en la calle Trinquete» de S. Pérez Aracil. (AME)

El cos seguia un ordre formal d'acord a sis eixos verticals, sobre els quals se situaren les obertures de façana, remarcades i unides verticalment per motlures de pedra. D'esquerra a dreta, les dues portes d'eixida, amb dues fulles cadascuna, estaven en el segon i el cinqué eix, i una tercera porta (no considerada en projecte), d'una sola fulla, en el darrer. Aquesta última porta donava entrada directa a les oficines on tenien els seus

⁶¹ Reproduïda en Patricio FALCÓ i M. ORS, *Elx. I. La Ciutat*, Artelibro, Elx, 1994, p. 21.

⁶² G. JAÉN I URBAN, *Guia...*, vol. III (inèdit), p. 1.182.

despatxos els dirigents de Proyecciones y Espectáculos, al primer pis, i que eren unes peces amb un mobiliari d'època acurat i noble en les quals semblava que el temps havia decidit detenir-se en les fotografies que penjaven en les parets, com de les parets dels vestíbuls, i que mostraven les estrelles de moda en l'època daurada del cine.

Perpendicular a aquest pany, en la separació d'aquest cos amb el cos intermedi, es van col·locar verticalment, de dalt a baix, les lletres lluminoses utilitzades per a publicitar el local de cara als passejants de la Glorieta. Les lletres estaven assegurades a una estructura metàl·lica unida a la façana en tres punts, en els quals es col·locà una motllura circular que es repetia en els panys entre les obertures verticals de l'últim cos. El segon cos, també de rajola vista, estava coronat per un pinacle i dues volutes, i hi destacava un llarg finestral, per donar llum a una escala, remarcant per una motllura de la mateixa forma que la que es feia servir per a unir els conjunts de tres obertures verticals al pany del costat. De fet, en projecte, el finestral i les obertures remarcades tenien la mateixa altura, però, a més, no estava previst cap d'aquells elements ornamentals de coronació. En la base del finestral, sobre un sòcol de marbre gris que uneix els tres cossos, s'obrien les dues petites obertures de la taquilla.

La ubicació de l'accés principal al primer cos, o, amb millor precisió, la ubicació del primer cos prop de la Corredora, dóna idea de la importància de l'entrada i així mateix d'aquesta via en la vida de la ciutat. Pujant tres escalons (en el projecte, reculats respecte al plànol de façana i darrere d'una persiana metàl·lica) trobaven les tres portes abatibles d'entrada, darrere de les quals s'obria un *prevestíbul* que separava i donava pas al vestíbul, que complia la funció bàsica de distribució. L'arquitecte va concebre les plantes d'acord amb el suposat recorregut que cada espectador seguiria a partir de la taquilla: els uns, cap al preferent pati de butaques i, els altres, cap a l'elevat amfiteatre (*vid. fig. 3*). Així, d'aquest lloc naixien les escales principals de l'edifici i es donava accés a la platea a través de tres portes de dues fulles cadascuna, d'acurada fusteria, enfront de les quals es va situar el bar en l'última època.

Al fons, una escala *imperial* (el primer tram de la qual, en arribar al primer descans, es divideix en dos recorreguts per a arribar al mateix nivell) condueix a la primera planta, on se situaven les dues portes d'accés principal de l'amfiteatre —coincident amb l'entrada inferior al pati de butaques— i el bar durant tota la primera època. La paret frontal on desembarcava el primer tram estava revestit d'un gran espill escoltat per dos grans llums de peu, que pareixien eixir-se de la capelleta o nínxol que les contenien. Per a entrar a la zona més elevada de l'amfiteatre, l'espectador havia d'agafar l'escala que existia en entrar al vestíbul a mà dreta i que comunicava també amb la primera planta. En el *prevestíbul* existia una porta que donava accés

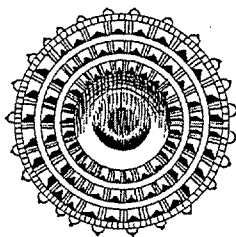

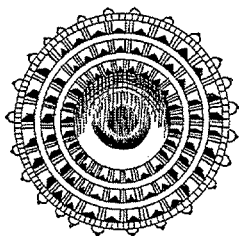
directe a la taquilla, la qual estava comunicada per un corredor amb el petit vestibul de les oficines a la planta baixa.

La sala, oblidant cap referència al model conegut dels teatres, era de planta allargada. L'arquitecte, condicionat per les recomanacions de les revistes professionals internacionals i sense por de perdre un considerable nombre de localitats, va projectar col·locar les files de seients corbades respecte al pla de pantalla, segons un determinat radi de gir. Al fons, l'embocadura, una gran obertura que en el plànol de la secció transversal apareix en forma de gran arc de mig punt i que al final va ser rectangular per a oferir millor condicions acústiques i visuals en els espectacles musicals i en les obres dramàtiques, fet que ens permet considerar la hipòtesi que la constitució de la societat *Proyecciones y Espectáculos* va donar una nova empenta al projecte i que, de la mateixa forma que en l'Alcázar, els propietaris consideraren oportú deixar un espai per a l'escenari. En la memòria podem llegir que «con respecto al Escenario, y aunque se previene su situación y acceso independiente desde la calle por el momento no se construye y sólo se cubrirá parte del mismo para alojar el equipo de altavoces».

Per a entrar als camerinos, que sempre s'havien conservat en un bon estat, de la mateixa forma que la tramoia, calia pujar a l'escenari, des del corredor paral·lel a la façana principal. Aquests, a més, disposaven d'entrada particular des de Bisbe Tormo, una previsió que ja venia reflectida en el plànol «Planta butacas patio». En les parets laterals del pati de butaques, tot arribant a l'escenari, a l'un costat i l'altre, s'obrien dues portes, a través de les quals s'arribava a «los servicios de retretes» en planta baixa i a les eixides previstes: a mà esquerra, als serveis d'homes i al carrer Bisbe Tormo i, a mà dreta, als serveis de dones i al carrer del Trinquet a través del corredor que unia la taquilla amb les oficines. Per a accedir als serveis calia baixar tres o quatre escalons. Si el pendent (9%) del paviment de fusta de la sala feia que aquesta estiguera per sota del nivell del carrer, els serveis estaven completament en els soterranis.

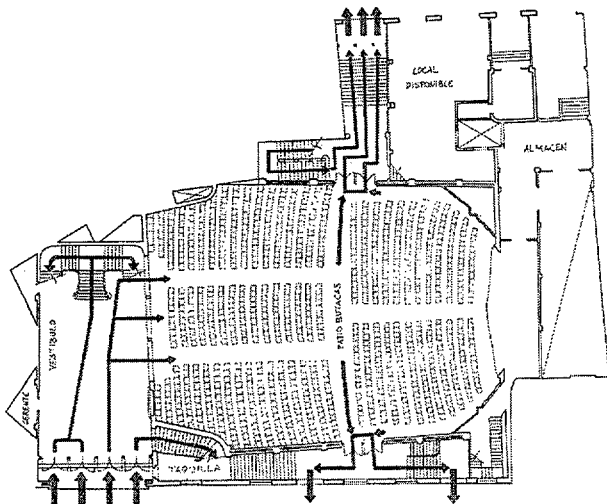
Per a eixir al carrer s'havia de pujar una escala, que en el cas de la que conduïa a Bisbe Tormo tenia una altura de catorze escalons. Per aquesta eixida es podia evacuar directament els espectadors de la sala, que també podien eixir per la del Trinquet, i indirectament la resta que ocupaven llocs a l'amfiteatre mitjançant una escala, «una tercera escalera de evacuación eventual», la qual connectava, tan sols, el primer pis de l'amfiteatre amb una mena de *hall* abans del pronunciat tram d'escalons. La gola de l'entrada a l'amfiteatre per la part baixa des del vestibul precedent del primer pis marcava dues zones en la grada i diferenciava dos classes d'espectadors, els que baixaven i estaven més a prop de la pantalla i de l'escenari, i els que pujaven, allunyant-se'n. Per sota de l'entrada a l'amfiteatre existien tres files de butaques que donaven preferència a qui les ocupaven.

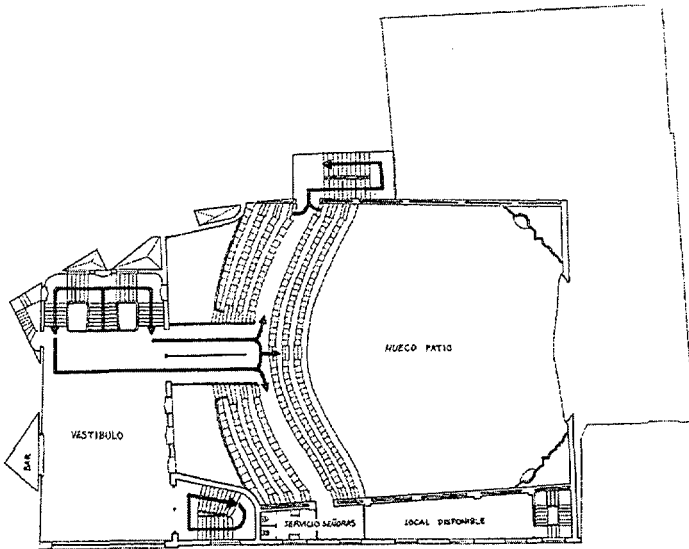
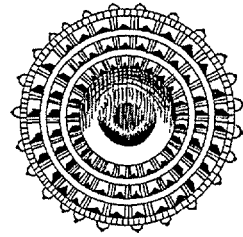

Quedava, doncs, perfectament definit el recorregut ideal de l'espectador, fàcil i ràpid. L'espectador privilegiat accedia des del carrer a la platea a través del vestíbul de la planta baixa i eixia per les portes laterals de la sala, per la dreta quan no haguera possibilitat de creuar-se amb els espectadors que feren cua o per l'esquerra si, a més, els espectadors de l'amfiteatre no eren massa i no havia perill d'aglomeració. Els de menys poder econòmic agafarien una de les dues escales al vestíbul, depenent del preu de l'entrada o de la pressa per a arribar al seu seient, el qual deixarien, acabada la pel·lícula o la representació, a través d'una porta al lateral esquerre de l'amfiteatre. Al lateral oposat es trobaven els serveis de dones. Els homes de l'amfiteatre anirien als serveis localitzats al vestíbul de l'entrada alta de l'amfiteatre.

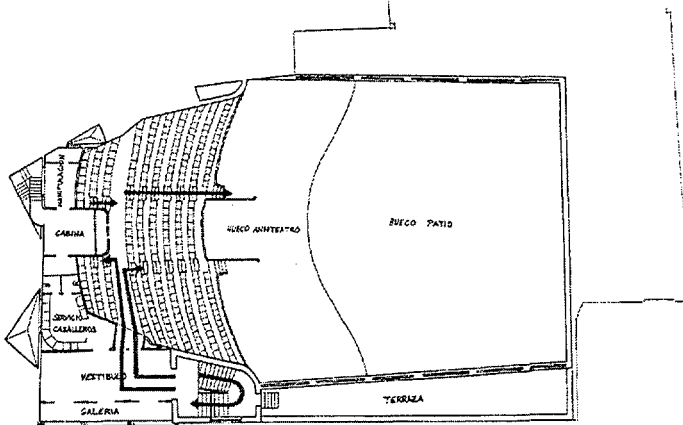
Pel corredor central de la grada, que unia els serveis amb l'eixida, es repartirien els espectadors, d'acord amb la «Planta de la general». Per damunt d'aquell, les butaques es van organitzar en tres franges, separades per dos corredors escalonats que en partien cap a les llotges. Cap a les tres files de butaques preferents es baixava per un corredor central i directe des de la gola. A la paret de fons, al lloc més elevat de l'amfiteatre, es van practicar unes diminutes obertures per tal de donar pas al feix de llum que es projectava a la pantalla. A la cabina només es podia accedir per una escala, de desenvolupament triangular, que arrancava de la primera planta, de la paret enfrontada a les portes de l'entrada baixa de l'amfiteatre. La zona de cabina estava formada per un espai pel projector, «de 3,10 por 3,50 mts», un espai per a la manipulació de les pel·lícules i un petit servei, tot aïllat de la sala «por un pasillo de 0,80 mts y ventilada al exterior por una ventana alta».

Croquis de la planta butaques pati, segons el projecte de l'arquitecte (AME), amb el recorregut dels espectadors fins a les butaques de la platea.

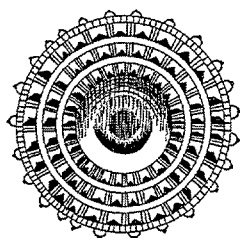

Croquis de la planta d'amfiteatre, segons el projecte de l'arquitecte (AME), amb el recorregut dels espectadors que pujarien des de la planta anterior.

Croquis de la planta de la general, segons el projecte de l'arquitecte (AME), amb el recorregut dels espectadors fins a les últimes butaques de l'amfiteatre.

Totes aquestes plantes estaven protegides per la coberta de l'edifici. El disseny es va ajustar a la planta de l'edifici, tot diferenciant dues carenades, a dues altures: una, paral·lela a la façana principal per tal de cobrir el volum de la sala i de l'escenari i, altra, perpendicular a la façana, més alta que l'anterior, per tal de cobrir la cabina i una part de l'amfiteatre. Es tractava d'una coberta inclinada de dos aiguavessos, acabada en teula plana, llevat de la carenada, que, com era tradicional, es

va executar amb teula corba, sobre «entremado metálico», segons podem llegir en la memòria. També hi havia cobert en terrassa, a més de la galeria a la qual s'accedia des del vestíbul del segon pis, «una faja recayente a la Calle del Trinquete». S'entrava des de l'escala que portava a la part alta de l'amfiteatre, i la seua presència en un edifici de l'estil del Capitoli no deixa de ser sorprenent perquè no tenia, en principi, cap funció. L'única possible intenció de l'arquitecte seria recordar en el nou edifici la vella terrassa que donava al carrer abans de la guerra, si bé aleshores estava situada a la primera planta de l'edifici.

El plànol de la «Sección longitudinal» de l'edifici ens informa de l'altura que aconsegueix la sala, però no dóna idea de l'espai escènic posterior, d'una l'alçària superior a la de la sala, a fi de contenir el teler de fusta amb vuit barres mòbils, que es trobava en els últims anys en un estat regular.⁶³ L'escenari, de tarima de fusta amb un 2% de pendent, es tancava de cara al públic mitjançant una cortina americana de color vermell. La sala es va inaugurar amb «instalación de calefacción por aire caliente, así como también [...] del correspondiente servicio de renovación y acondicionamiento de aire». Totes les canonades es van col·locar penjades sobre el fals sostre «con entrada de aire por la parte alta de la sala y la salida por los zócalos de la planta baja». La maquinària necessària s'instal·là al soterrani «recayente a la calle de Obispo Tormo».

La sala destacava per la seua «explosió de materials i formes que demostren ostentosament abundància i riquesa»,⁶⁴ obra de la casa valenciana de Mariano García, que tant d'èxit va tenir durant les dècades dels anys quaranta i cinquanta del passat segle, amb el seu caràcter «vestusto, de terciopelos, mármoles y cornucopias», considerat per molts «el más horter de los decoradores españoles».⁶⁵ Sota la lluentor es van utilitzar materials més tradicionals: «interiormente y para revestimientos [...] el corcho ignifugado y estucados y enlucidos de yeso [...]; el cielorraso será de emplanchado de corcho y del mismo material el piso de la sala, los pavimentos de las demás dependencias así como en la grada de general serán hidráulicas empleándose losetas de diferente calidad según el uso y destino de las mismas». Les parets dels serveis —els quals disposaven d'aigua corrent, ventilació i sifons hidràulics— estarien revestides amb «manises hasta dos metros de altura» i «pintura al temple». En altres dependències, la pintura va ser «al aceite».

En el Capitoli, el decorador va fer servir molt bé «los tres elementos ornamentales que la industria de la capital del Turia siempre ha dominado: la escayola para techos, los grandes arrimaderos de madera noble y las lamparas y apliques luminosos de bronce».⁶⁶ Però n'hi havia més: parets entelades amb seda de color verd claret, flors i ornaments vegetals, motlures i volutes sobredaurades i llums de cristall. Aquests elements es repetien al vestíbul de la planta baixa i, en quantitats més mesurades, als vestíbuls de les plantes superiors. Al de la planta baixa destacava la il·luminació indirecta

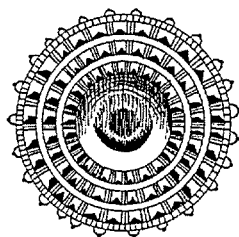
⁶³ Manel CHAQUÉS (coord.), *Espais Teatral a la Comunitat Valenciana*, Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, València, 1992, p. 86.

⁶⁴ G. JAÉN I URBAN, *Guía...*, vol. III (inèdit), p. 1182.

⁶⁵ Jesús FRANCO, *Memorias del tio Jess*, Suma de Letras, col. «Punto de Lectura», Madrid, 2005, p. 95.

⁶⁶ Tomás MARTÍNEZ BLASCO, «Réquiem por el cine Capitolio», *Información*, Alacant, 29-06-2003, p. 11.

i, a les parets, sota les falses voltes del fals sostre, les pintures al fresc amb motius florals i musicals. Les diferents generacions d'il·licitans que hi entraren desconeixien que tota aquella bigarrada ornamentació volia recordar d'alguna manera la decoració del vell edifici del Casino, però tindrien «la impresión de estar en uno de esos palacios sacados de las películas de Sissi, donde podían compartir las aventuras de sus actores y actrices favoritos y huir durante unas horas de la dura realidad cotidiana».⁶⁷

4. UNA MIRADA ENDAVANT

4.1. CINQUANTA ANYS DE PROJECCIONS I ESPECTACLES AL CAPITOLIO

L'èxit de Cubiles la nit del 17 de març de 1949 va inaugurar moltes altres nits d'èxits a la sala del Capitolio, en la qual es va repetir al llarg de cada temporada, com aquella primera sessió, el mateix programa, ço és, combinaria bàsicament nits de cinema (els llargmetratges) amb nits dedicades a les actuacions musicals de tota mena, des de les peces clàssiques, passant per les corals folklòriques, fins a les *varietés*. Donant

una ullada a la seua programació,⁶⁸ podem afirmar que l'escenari es va fer servir amb relativa freqüència, fins i tot trobem alguns programes de mà del *Teatro Capitolio* d'Elx, com el del divendres 11 de maig de 1956, en el qual s'anunciava una «fantasia lírica», *Dos amores vienen cantando*. En la revista *Festa d'Elig*,⁶⁹ començà a partir del 1950 a anunciar-se com a sala, «Sala Capitolio». L'any anterior, quan el Capitolio portava quatre mesos d'activitat, *Proyecciones y Espectáculos* sols anunciava en la revista la sala Ideal Cinema. Al 1951, en el mateix tipus d'anunci van incloure un reclam: «Capitolio-Ideal. Preparan grandes estrenos para la temporada próxima».

Aquella doble dedicació arribà fins a la dècada dels setanta. Durant els anys vuitanta, a més de pel·lícules, tan sols acollí concerts benèfics i actes locals esporàdics. Abans, a mode d'apoteosi, rebé una gran visita musical, Montserrat

⁶⁷ José V. CANDELA, «Una sala grandiosa», *Información*, Alacant, 31-12-1994, p. 14.

⁶⁸ Col·lecció de José Guilló, espectador il·licit de teatre i cinema, que ens ha permès conèixer els seus trets i al qual agraïm els seus records davant dels escenaris de la ciutat durant la segona meitat del segle xx.

⁶⁹ *Festa d'Elig*, 1949, s.p.; 1950, s.p.; 1951, s.p.

Teatro Capitolio
ELCHE
VIERNES 11 Mayo 1956
A las 7 tarde y 10'45 noche

La Gran Compañía de Fantasías Líricas de

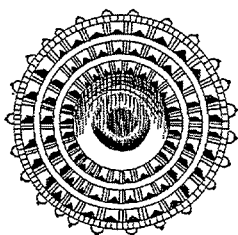
CARMEN MORELL
DEPE y BLANCO

- PRESENTAN -
DOS AMORES VIENEN CANTANDO

LIBRO: BLANCA FIGUEROA, DESPUÉS L. LABRÉS
MUSICA: 1ªª F.ª COQUILLER (LITIO)
Primer actor y director ELADIO CUEVAS

dividido en dos fantasías líricas en un solo acto titulado:
EL PIROPO ES ESPAÑOL
en un prólogo, siete cuadros y apoteosis.
MADRID TIENE SEIS LETRAS
en ocho cuadros y apoteosis.

Cartell publicitari de la revista *Dos amores vienen cantando*.
(Col. José Guilló).

Caballé. Va ser el 28 d'abril de 1978 i la seua presència va ser, segons la premsa,⁷⁰ «todo un acontecimiento artístico», que es va produir de la mà de «“Amigos de la Música”, la asociación que cuenta una trayectoria de esfuerzos por localizar en Elche toda una gama de conciertos de reconocida categoría». Sis anys abans, la mateixa associació havia portat Arturo Rubinstein, en un esdeveniment amb una repercussió que «casi traspasa fronteras. En el Capitolio no quedaban butacas libres ni para esos compromisos irremediables».⁷¹ Algunes informacions parlen de més de dos mil espectadors i que, fins i tot, «un centenar de personas se situaron en el escenario».⁷² Precisament, en aquells dies d'abril de 1978, al Capitolio —«Solamente en Capitolio»—⁷³ feien *Annie Hall* (*Annie Hall*, Woody Allen, 1977). Si férem una ullada a la cartellera, aquesta ens donaria idea de quin tipus de cine era el Capitolio, i cadascun dels altres també, dins de tota l'oferta local.

Aquell dia trobàvem *Encuentros en la tercera fase* (*Close encounters of the third kind*, Steven Spielberg, 1977) a l'Altamira, «proyectada en sistema magnético con 5 pistas y stereo total», *Navidad en una casa de citas* (*Natale in casa di appuntamento*, Armando Nannuzzi, 1976) a l'Alcázar, *Libertad sexual en Dinamarca* (*Sexual freedom in Denmark dansk sexualitet*, M. C. Von Hellen, 1970) al Paz, *Oh, Serafina* (Alberto Lattuada, 1977) al Gran Teatro, *Tamaño natural* (García Berlanga, 1977) al Central Cinema, *El enigma se llama «Juggernaut»* (*Juggernaut*, Richard Lester, 1974), *007, vive y deja morir* (*Live and let die*, Guy Hamilton, 1973) a l'Ideal, *El viaje* (*Il viaggio*, Vittorio de Sica, 1973) a l'Avenida, *Inquisición* (Jacinto Molina, 1977), «la más alucinante historia con desnudos femeninos» al Palacio del Cine, ... *Y si no, nos enfadamos* (Marcello Fondato, 1974), «con Bud Spencer y Terence Hill», i *Salvad al tigre* (*Save the tiger*, John G. Avildsen, 1972) al Palafox. Recordem que eren finals dels setanta, a principi d'una important crisi de la indústria.

Tornem enrere. La pantalla es va estrenar⁷⁴ el 19 de març del 1949 amb Gary Cooper lluitant *Por el valle de las sombras* (*The story of Dr. Wasell*, Cecil B. De Mille, 1944), un tipus de gran producció colorista i efectista que es repetiria en les seues primeres dècades amb títols com *La viuda alegre* (*The merry widow*, Curtis Bernhardt, 1951), *Desde Rusia con amor* (*From Russia with love*, Terence Young, 1963) o *¿Teléfono rojo? Volamos hacia Moscú*, (*Dr. Strangelove*, Stanley Kubrick, 1963), pel·lícula de factura més personal, tendència que tingueren en compte els exhibidors des de meitat de la dècada dels seixanta. Així, es barrejaren títols com *La conquista de un imperio* (*La fabuleuse aventure de Marco Polo*, Denys de la Patellière y Noël Howard, 1965) amb productes com *Young Sanchez* (Mario Camus, 1964) sempre amb el criteri de satisfer a tota mena de públic. Així, a principis del mateix mes en què es va estrenar la pel·lícula del director novaiorqués van fer amb èxit *Emmanuelle* (Just Jaeckin, 1974).⁷⁵ A partir dels vuitanta, amb el tancament de quasi totes les sales de la ciutat, havia d'atraure l'espectador menys exigent i els exhibidors començaren a jugar

⁷⁰ «Hoy actúa Monserrat Caballé», *La Verdad*, Múrcia, 28-04-1978, p. 8.

⁷¹ Pirula ARDERIUS, «Arturo Rubinstein: Arroz a la alicantina, puro y concierto en Elche», *Información*, Alacant, 15-04-1972, p. 6.

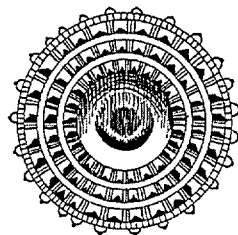
⁷² «Éxito clamoroso de Rubinstein anoche en Elche», *La Verdad*, Múrcia, 15-04-1972.

⁷³ «Carteleras», *La Verdad*, Múrcia, 29-04-1978, p. 11.

⁷⁴ Segons informació facilitada pel cinèfil José Guilló.

⁷⁵ En aquells dies altres sales oferien l'erotisme ingenu d'aquest personatge, que els nostres pares van posar de moda aleshores. A l'Alcázar feien *Emmanuelle negra se va al Oriente* (*Emmanuelle nera orient reportage*, Joe D'Amato, 1976) i al Cine Paz, *Emmanuelle 2 (L'antivierge)*, Francis Giacobetti, 1975).

amb cartes segures, amb pel·lícules que feren créixer davant la taquilla, no grans cues, però sí constants.

CAPITOLIO Hoy sábado 20 de agosto
Desde las 6 tarde

EXTRAORDINARIO ESTRENO
de la gran producción Metro Goldwyn Mayer

La Torre de los Ambiciosos
(APTA MAYORES)

Una película dramática interpretada por diez actores famosos
UN ÉXITO DE INTERPRETACIÓN INDISCUTIBLE

Noticiero NO-DO y Complemento

Hoy - **VICTORIA** - Compañía de Comedias
PACO HERNÁNDEZ - Estreno

¡AL POBLE... AL POBLE...! ÉXITO ENORME

IMP. MOZAS.-ELCHE

Programa de mà d'una pel·lícula d'estrena. Al revers, portava el cartell.
Programes similars, grans i petits, amb dissenys i formes més o menys
atractius segons la importància del film, es donaven als espectadors
durant les primeres dècades del cine Capitolio. (Arxiu de l'autor).

L'any 1979 el cine va viure un moment molt cinematogràfic, breument daurat, una *première*. El dijous 24 de maig, a les 11 de la nit, aparegueren «en la pantalla del cine Capitolio las primeras imágenes del film de Gudie Lawaetz y Michael Dodds sobre la Festa». Al dia següent, la premsa⁷⁶ recollia la reacció del «público más exigente», en paraules de la directora, el qual va omplir el Capitolio «hasta la bandera». A la sala es trobaven «representantes del “todo Elche” cultural, empresarial, sindical, político, el conseller de Cultura, [...] Lluís Llach, [...] y naturalmente los cantores». La projecció va transcórrer naturalment entre «los continuos comentarios de los asistentes “Xe, mira que bé que ha eixit fulanico”; “Pues Sant Pere pareix un altre vist de propet”». Les imatges sorprengueren, malgrat que a l'eixida, «la desorientación fue quizás la reacción mayoritaria».⁷⁷

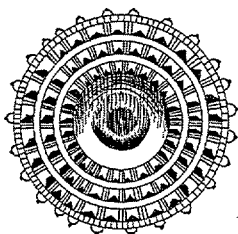
No va ser una projecció senzilla, per tractar-se d'una pel·lícula de 16 mm, amb tres rotllos, per als quals calien, per tal de no interrompre la projecció, dos projectors i només en disposaven d'un. La directora temia que el documental poguera paréixer «en la pantalla como un ratón en una sábana». Afortunadament, com recorda Vicente Pérez Sansano,⁷⁸ director de programació del Gran Teatre i aleshores directiu del Cine-Club Luis Buñuel, el problema es va resoldre «colgando del techo de la cabina de proyección un enorme carrete en el que se unieron los tres rollos», davant la sorpresa de Lawaetz, que vint-i-cinc anys després admetia que va ser una experiència fantàstica.

Vindrien més dificultats, venien temps difícils i el bon nas de Luis

⁷⁶ Gaspar MACIÀ, «...Y el Misteri se hizo película», *La Verdad*, Múrcia, 26-05-1979, p. 9.

⁷⁷ A més d'aquella estrena, l'aleshores Junta Local Gestora del Patronat del Misteri d'Elx i la CAAM van organitzar unes projeccions en la sala Ideal des del dilluns 28 de maig fins al dijous 31. Les previsions es van superar, sis mil espectadors es van apropar al cine del carrer Blas Valero i s'hagué de prorrogar la pel·lícula a la cartellera (*La Verdad*, Múrcia, 26 i 30-05-1979).

⁷⁸ Javier PASCUAL, «Proyección internacional», *Información*, Alacant, 30-05-1994, p. 14.

Ferrández trobaria la forma d'eixir-se'n. La tendència de la nova programació adoptada per la direcció del Capitolio reflectia, i no podia ser d'una altra manera, la crisi general, motivada per l'apogeu dels sistemes domèstics de reproducció, que, juntament amb la televisió, van ocupar un lloc de privilegi dins el món de l'esbargiment, de la mateixa manera que abans el cinematògraf havia substituït el teatre en les preferències del públic. Així, els espectadors de tota la vida es van anar acomodant al sofà, mentre que els acomodadors tenien menys gent a qui guiar en l'obscuritat fins a la butaca lliure, situació que es va agreujar a finals de la dècada dels vuitanta. Després d'anys de lluitar davant la situació, el gerent del Capitolio no va tenir més remei que apagar el projector el 31 de desembre de 1994.

Va resultar «paradójico que haya tenido que ser el actor Jim Carrey, con una sonrisa de oreja a oreja, el encargado de bajar el telón de las ilusiones cinematográficas [...] tras 45 años ininterrumpidos [...] haciendo realidad los sueños cotidianos entre fotogramas de divertidas comedias, clásicos musicales e increíbles aventuras».⁷⁹ En aquell moment només quedarien a la ciutat el cine Alcázar i el cine Altamira, que pertanyien a l'exhibidor Vicente Espadas,⁸⁰ i les dues petites sales de l'Odeón, inaugurades el 1993 per l'empresari Luis Martínez Tercero. La decisió no va ser fàcil de prendre,⁸¹ però, com es lamentava Santiago Pérez Segura, fill de l'arquitecte de l'edifici i un dels més de vint copropietaris del cine, «una única sala [l'única sala en la qual aleshores exhibia *Proyecciones y Espectáculos*] ya no interesa a ningún distribuidor».⁸² Va ser molt trist comprovar que «todo el pasado se resume en dos carteles que lucen en la cristalera de la entrada principal con un lacónico “cerrado”».⁸³

Aquest acomiadament en va portar un altre, el de les sessions setmanals del Cine-Club Luis Buñuel,⁸⁴ els seguidors del qual trobarien la seua programació independent a partir del 12 de gener de 1995 a una de les sales Odeón després de portar vuit anys apropant-se al Capitolio. L'actual director del Cine-Club, José Vicente Candela, destacava el paper del Capitolio al llarg dels anys i recordava «los tiempos en que [...] ejercía de “cine de estreno”, y hacía el papel de nodriza de otros cines menores (Ideal y Avenida) que no podían alcanzar su categoría y que tenían que conformarse con reponer las películas consagradas previamente en el gran templo».⁸⁵

El 1991, amb motiu d'una estrena especial, els exhibidors no tenien oberta cap altra sala a la ciutat i no van poder deixar lliure la pantalla del Capitolio. Es tractava de *Tacones lejanos*, hi havia gran expectació a la ciutat per «intentar descubrir entre los fotogramas de la película las escenas grabadas en tierras ilicitanas»,⁸⁶ a l'hort de Travalon, per Pedro Almodóvar. El Capitolio havia aconseguit la còpia per estrenar-la en el dia previst, el 24 d'octubre. No es va arribar a cap acord per fer una

⁷⁹ Antonio JUAN SÁNCHEZ, «La última sesión», *Información*, Alacant, 03-01-1995, p. 3.

⁸⁰ En aquells moments, l'empresari alacantí es trobava rehabilitant una antiga fàbrica de calcer al carrer Alfons XIII com a multisala, els cines Ana, que comptaven amb tres sales per a 250 espectadors cadascuna. Es van inaugurar el 14 d'abril de 1995.

⁸¹ A. J[UAN] S[ÁNCHEZ], «La sala de cine Capitolio cierra sus puertas a final de mes tras 45 años de funcionamiento», *Información*, Alacant, 17-12-1994, p. 3.

⁸² J. P[ASCUAL], «El cine Capitolio proyecta hoy sus dos últimos pases y cierra», *Información*, Alacant, 31-12-1994, p. 13.

⁸³ A. JUAN SÁNCHEZ, «La última...».

⁸⁴ Va començar com a cinefòrum a la Peña Madridista Illicitana i, una vegada constituït, va començar el seu pelegrinatge per les sales de la ciutat: primer, al cine Avenida i, després, a l'Ideal, amb una breu parada a l'Alcázar abans d'entrar al Capitolio.

⁸⁵ J. V. CANDELA, *op. cit.*

⁸⁶ A. JUAN SÁNCHEZ, «El último Almodóvar», *Información*, Alacant, 20-10-1991.

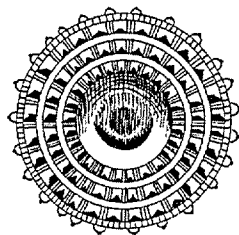

sessió especial a la ciutat; tot al contrari, l'estrena va sofrir un retard d'una setmana perquè el film *Los inmortales 2* estava tenint més públic del que s'esperava i la direcció de la sala havia considerat mantenir-lo a la cartellera. L'estrena tingué finalment ocasió l'1 de novembre de 1994⁸⁷ i va rebre «una cálida acogida entre los ilicitanos, ya que [...] lo habitual fueron las colas en las tres sesiones y un lleno en la sala»,⁸⁸ segons els exhibidors. Una fotografia a la premsa mostrava les portes d'un cine en plena (i natural) activitat, com en els millors temps anteriors.

El tancament a la fi de 1994 coincidi amb les esperades obres de reforma de l'edifici del Gran Teatre. L'Ajuntament, per tal de no donar un descans a la seua programació, va arribar a un acord amb els propietaris del Capitolio per a «la cesión gratuita de la sala»,⁸⁹ de la qual correrien amb totes les despeses i el manteniment. Durant el període de les obres, al Capitolio es va traslladar l'oferta cultural municipal, la Filmoteca, el cinema infantil dels caps de setmana, els concerts i les representacions teatrals. La cessió tenia previst una duració aproximada de sis mesos⁹⁰ i, com tantes vegades havia aparegut i tantes es repetiria, isqué la notícia que l'Ajuntament no descartava comprar l'immoble, «aunque no a corto plazo».⁹¹

Sempre s'havia considerat el Capitolio una sala a l'altura social del Gran Teatre, suposem que per la seua decoració, «esa grandiosidad que imagino que dejaría boquiabiertos a todos aquellos que acudieron a su inauguración».⁹² No és estrany, doncs, trobar-nos el rumor —i el desig per part del món cultural local— de la seua compra municipal cada vegada que els negocis trontollaven la ferma voluntat de la companyia Proyecciones y Espectáculos. El que mai no ha quedat clar és si els propietaris no van aprofitar l'oferta de cessió municipal per avançar el tancament de la sala cinematogràfica. L'empresa Luis Martínez també va establir relacions amb els propietaris per fer-se càrrec de la sala. El seu gerent, Antonio Martínez, es mostrava «un tanto extrañado del último giro de los acontecimientos, por cuanto tenía el convencimiento de que se llegaría a un acuerdo».⁹³

El que sí que va arribar a un acord va ser Vicente Espadas per arrendar l'immoble i, com a resultat, es va reobrir el Capitolio a la primavera de 1995, cosa que va permetre, en paraules de l'empresari, que, juntament amb la inauguració dels cines Ana, «los ilicitanos esperen mucho menos tiempo para ver una nueva película».⁹⁴ La nova cita va ser el 9 de març amb la preestrena de la pel·lícula *Balas sobre Broadway* (*Bullets over Broadway*, W. Allen, 1994) gràcies al Club Informació,⁹⁵ que va estar acompanyada de l'actuació al *hall* d'un quartet de jazz, cosa que va provocar una «sorpresa agradable y la enhorabuena generalizada».⁹⁶ De la mateixa manera que la inauguració de fa 46 anys abans, es va combinar el cinema i la música —i així seria durant els mesos que van durar les obres del Gran Teatre. Espadas considerava el Capitolio d'Elx «toda una

⁸⁷ A. J[UAN] S[ÁNCHEZ], «Gran expectación en Elche ante el estreno del último filme de Pedro Almodóvar», *Información*, Alacant, 1-11-1991, p. 54.

⁸⁸ A. J[UAN] S[ÁNCHEZ], «La última película de Almodóvar llena de público el cine Capitolio», *Información*, Alacant, 4-11-1991, p. 4.

⁸⁹ J. P[ASCUAL], *op. cit.*

⁹⁰ Genoveva MARTÍN, «Los duques del Capitolio prestan la sala al Ayuntamiento sin percibir alquiler», *La Verdad*, Murcia, 31-12-1994.

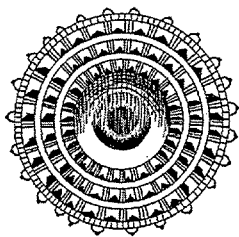
⁹¹ J. P[ASCUAL], *op. cit.*

⁹² José V. CANDELA, *op. cit.*

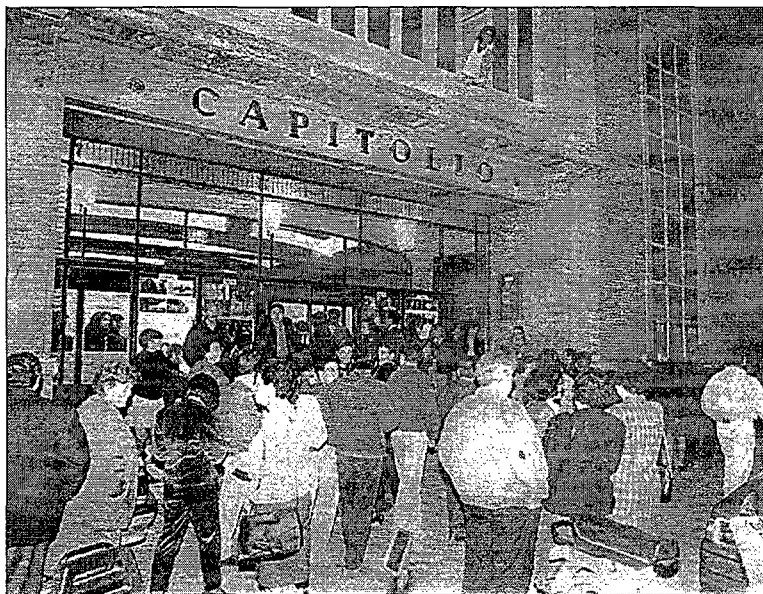
⁹³ «El cine club Luis Buñuel se despide hoy del Capitolio por el cierre de la sala este mes», *La Verdad*, Murcia, 22-12-1994.

⁹⁴ M. ALARCÓN, «Los ilicitanos desde siempre han tenido una gran afición por el mundo del cine», [declaracions de V. Espadas], *Información*, Alacant, 07-03-1995, p. 13.

⁹⁵ M. ALARCÓN, «El Capitolio recubre sus puertas en Elche con un preestreno del Club Información», *Información*, Alacant, 05-03-1995, p. 74.

institución»⁹⁷ i en aquella sessió especial s'havia adonat que «es muy cómodo y que en él las películas se ven y se oyen con gran calidad».

Nit de cinema al carrer del Trinquet. Una de les cues que solien formar-se davant la taquilla del Capitolio. El cine tornava a obrir les portes.
(Arxiu diari *Información*, 5-4-1995)

Però, com deuen recordar els espectadors fidels, cada vegada més les pel·lícules es veien i s'escoltaven amb pitjor qualitat. Així, es va incloure, juntament amb l'Alcázar i els Aana, en un pla per a millorar les instal·lacions i «no quedarse fuera de los avances tecnológicos y mantener una rentable oferta acorde con el interés demostrado por los aficionados ilicitanos».⁹⁸ Es decidí canviar tot el pati de butaques per unes butaques més amples i còmodes. Malgrat aquell esforç, la situació era crítica. En novembre de 2003 l'empresa exhibidora decidí en tots els seus cines traslladar al dilluns el dia de l'espectador, que tradicionalment tenia lloc el dimecres i que tenia escassa convocatòria quan coincidia amb algun partit de la *Champions League*.⁹⁹ No hi havia res a fer. Calia que els cinèfils més nostàlgics modificaren els seus hàbits davant l'ús de les noves tecnologies i l'avanç de les noves formes d'esbargiment, 42 sales previstes «en los centros comerciales de próxima apertura como Eroski, Carrefour, El Corte Inglés, los bajos del Martínez Valero y el complejo de ocio de Bouygues».¹⁰⁰

Després de decidir tancar el cine Alcázar, Espadas no va trobar sentit a mantenir per més temps les portes del Capitolio obertes. El 8 de maig de 2003 es va projectar l'última pel·lícula, *El cazador de*

⁹⁶ A. J[UAN] S[ÁNCHEZ] i M. A[LARCÓN], «Noche de estreno», *Información*, Alacant, 11-03-1995.

⁹⁷ A. J[UAN] S[ÁNCHEZ] i M. A[LARCÓN], «Un reencuentro de película», *Información*, Alacant, 11-03-1995.

⁹⁸ A. JUAN SÁNCHEZ, «Más confortables», *Información*, Alacant, 18-11-2001.

⁹⁹ M. J. MORA, «Otro día del espectador», *Información*, Alacant, 14-01-2003.

¹⁰⁰ J. P[ASCUAL], «El cine Capitolio proyectó ayer su última película», *Información*, Alacant, 09-05-2003.

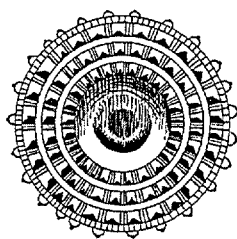
sueños (*Dreamcatcher*, L. Kasdan, 2002). Els seus últims treballadors recordaven l'últim èxit «las pasadas navidades con la proyección de *Harry Potter*».¹⁰¹ Aquest tipus de pel·lícules va ocupar la pantalla en els últims vuit anys, un cinema per a atraure els espectadors més joves, allunyat d'aquells fotogrames a ritme de jazz de la segona primera nit. El tancament representava «la caída del último de los grandes templos del cine en Elche [...] y la desaparición de una forma de ocio que representaban estas grandes salas».¹⁰² La intenció dels propietaris era mantenir-lo tancat després d'haver descartat l'oferta per a instal·lar-hi una discoteca, ocupació «que no se ha considerado en la actualidad que fuera una actividad adecuada para el inmueble». En aquell moment, quin era el futur que esperava, doncs, al Capitolio?

4.2. UN NOU ESPAI COMERCIAL A LA CIUTAT

En deu mesos, després de molts rumors —el més freqüent, el que donava per bona l'adquisició municipal de l'edifici— va arribar la solució per a l'antic Capitolio elxà, tot just els propietaris establiren un acord amb el grup empresarial Inditex per convertir la sala «en un centro comercial, en un gran punto de referencia y darle mucha vitalidad [...] al centro clásico de la ciudad».¹⁰³ Entre els aspectes pendents per concretar-ne, els propietaris volien la redacció d'un projecte de viabilitat per tal de conservar els elements fonamentals del cine. A principi de l'estiu de 2004, Inditex havia tramitat ja la llicència d'obres mitjançant una documentació i un projecte de remodelació realitzat per l'estudi de l'arquitecte Antonio Serrano Bru, al qual s'encarregaria també el projecte definitiu. La petició a l'Ajuntament recollia les exigències marcades pel Catàleg d'edificis protegibles,¹⁰⁴ de maig de 1996, i que es resumien «en la conservación y protección de toda la fachada del antiguo cine y una escalera interior».¹⁰⁵

Les indicacions municipals no van ser més explícites, la remodelació interior del cine podia «hacerse como quiera Zara, aunque manteniendo siempre la escalera actual». L'altra preocupació eren les cales arqueològiques: no oblidaven que l'edifici estava en una zona d'antigues restes de la ciutat. Però, l'última paraula la tenia la Conselleria de Cultura, que envià una comunicació a l'Ajuntament, la qual es va tractar a la comissió d'Urbanisme del 20 de juliol de 2004.¹⁰⁶ En aquesta es donava el vist-i-plau al projecte, sempre i quan es feren les cales tranquil·litzadores. I segures, perquè hi havia moltes probabilitats que no hi apareguera cap resta, que no quedara, després de tanta construcció posterior (el palau barroc, el Casino burgés, el Capitolio sumptuos), res de la muralla islàmica que tothom esperava —i cal preguntar-se si es desitjava—¹⁰⁷ trobar-hi.

A final de 2004 es conegueren els resultats de les cales, que permeteren, en tot cas, continuar els treballs de rehabilitació, els quals

¹⁰¹ J. P[ASCUAL], «Poco público y algún curioso», *Información*, Alacant, 09-05-2003.

¹⁰² M. SABUCO, «El cine Capitolio acusa la crisis y cierra sus puertas a finales de esta semana», *Información*, Alacant, 08-05-2003.

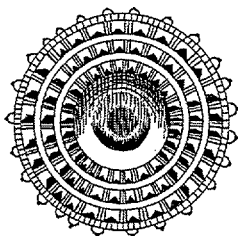
¹⁰³ A. J[UAN] S[ÁNCHEZ], «Los propietarios del Capitolio acuerdan vender el cine a Zara», *Información*, Alacant, 21-02-2004, p. 7.

¹⁰⁴ El Pla Especial d'Edificis i Conjunts del Terme Municipal d'Elx es pot consultar a l'Oficina Tècnica Municipal d'Elx.

¹⁰⁵ Domingo LÓPEZ, «Zara convertirà el cine Capitolio en un centro comercial de la cadena», *Información*, Alacant, 22-06-2004, p. 10.

¹⁰⁶ M. J. MORA, «Patrimonio da luz verde a Zara para abrir una tienda en el cine Capitolio», *Información*, Alacant, 21-07-2004, p. 4.

¹⁰⁷ «Catas arqueológicas en el Capitolio», *La Verdad*, Múrcia, 24-11-2004.

estaven avançats, ja que havien començat al setembre.¹⁰⁸ Les conclusions de l'estudi arqueològic dirigit per Eduardo López Seguí determinaven «el escaso interés del subsuelo».¹⁰⁹ S'havien fet diverses cales al subsòl de l'antiga, sala sense obtenir-hi indicis satisfactoris sobre la muralla, segons l'arqueòleg, perquè «el estrato donde se suponía que podían encontrarse materiales de ésta fue arrasado cuando en su día se construyó el patio de butacas». Realment, si recordem el propietari de l'edifici del Casino, Antonio Díaz Villamayor, va ser aquest qui va buidar la muralla el 1901. Continuaren les obres, després d'un any de treballs, fins a la tardor de 2005. Zara obrí les noves portes de l'edifici el 26 de novembre davant l'expectació de comprovar fins a quin punt s'havien respectat les formes del cine.

Fàcilment la gent s'adonà que la façana no havia patit variacions significatives: més neta, hom identificava la façana del cine, malgrat la desaparició de qualsevol referència al nom popular de l'edifici, el Capitolio. Destaca la substitució de la taquilla per un aparador amb maniquins i el canvi dels tancaments de fusta per un material més resistent, amb els marcs en color obscur i amb els vidres tintats. S'han col·locat en el parament del tercer cos, a l'altura del rosetó de damunt de les portes, uns punts de llums cilíndrics en acer inoxidable. En tota la façana l'únic element distint, que ha patit un canvi radical, han estat les portes d'entrada, que no recorden res de l'antic accés. Han desaparegut els escalons, que serien, ben cert, una barrera arquitectònica per als que sofreixen alguna minusvalidesa i que serien, alhora, una barrera per al consumidor.

Ara es passa directament del carrer a l'interior a través d'una porta en la línia de façana, de dos fulles, que fan servir el vidre i el ferro, però a través d'un llenguatge modern, que es repeteix a l'interior de la tenda. El que més crida l'atenció al nou visitant al *hall* de la tenda és l'escala imperial, recuperada amb la seua barana de ferro, i a la qual s'arriba després de pujar tres escalons, els mateixos que es van traure de l'entrada. Com recorda el mateix arquitecte,¹¹⁰ Inditex «pensó en conservar también algo más de lo que exigía la ordenanza» sobre els edificis sota algun nivell de protecció. Així, en el nou edifici resulta impressionant tornar a gaudir de l'embocadura de l'escenari, sobretot des del mirador del primer pis de l'antic amfiteatre, que ha perdut les grades i ha avançat el front cap a l'embocadura. Dels cinc pilars embeguts en les parets laterals de la sala, si abans la corba del voladís començava en el segon pilar, ara s'ha avançat fins al quart.

El segon pis conforma una planta independent comunicada amb la primera, i aquesta amb la planta baixa, mitjançant unes escales mecanitzades, sens dubte, l'element més sorprenent dins l'antic pati de butaques. Tot el pis envellit s'ha canviat per marbre, unificant al mateix nivell el *hall*, la secció de dones al pati i els provadors a l'escenari,

¹⁰⁸ «Comienza el desalojo del Cine Capitolio», *Información*, Alacant, 23-11-2004.

¹⁰⁹ «Las catas del Capitolio no hallan restos de la muralla», *La Verdad*, Múrcia, 12-12-2004.

¹¹⁰ M. J. MORA, «Sentido y sensibilidad», *Información*, Alacant, 11-12-2005, p. 8.

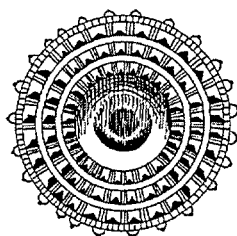
del qual s'ha conservat la forma i alguns elements de la tramoia. «Determinadas ordenanzas sobre el desarrollo de galerías comerciales en sótanos impedían desarrollar el proyecto por debajo de la cota cero. [...] Por ello», com continua explicant l'arquitecte, «se optó por una solución hacia arriba», sempre que deixara conservar una bona part dels sostres de l'edifici original. En la zona de la cabina s'han deixat a l'aire els ganivets de fusta per sostenir la coberta per tal de donar més sensació d'amplària i alçària a l'última zona comercial.

Malgrat que han desaparegut les eixides laterals de la sala, elements funcionals que permetien definir l'edifici com un cine de l'època daurada, s'han conservat els elements purament ornamentals, que no permeten distingir la sala del pati de butaques d'un teatre de la mateixa època. Els sostres del vestíbul i de la sala conserven les formes i motlures florals, i s'han tornat a entelar les parets de l'antiga sala amb motius similars. Però allò que es troba més a faltar és la manca dels antics colors particulars del cine: el verd de les parets i el sostre dels vestíbuls, el negre del pis, el roig de les butaques i del teló darrere la pantalla. Ara regnen els colors suaus i els daurats, així com els colors obscurs en el mobiliari i en els elements de fusta, per tal de crear «un ambiente único, que aúna los antiguos elementos estructurales y de decoración con soluciones de diseño contemporáneo creadas específicamente».¹¹¹

5. CONCLUSIONS

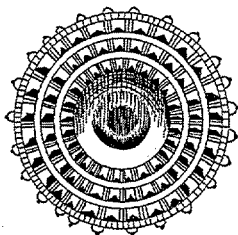
Als que van freqüentar la sala cinematogràfica en alguna època i entren ara a la tenda de roba els sorprén encara la barreja entre els elements nous i els elements conservats; no debades, gràcies a la recent intervenció arquitectònica destaca ara amb gran força l'ornamentació antiga, perquè gran és la diferència que la separa estèticament de la més moderna. Què sentirien els que van estimar l'antic Casino quan es va perdre l'oportunitat de recuperar l'edifici, un edifici més antic del que podien pensar? El 1946, volent aprofitar les formes «daurades» dels cines, van pretendre continuar amb les característiques delicioses del «Casino senyorívol per a la gran burgesia d'Elx»,¹¹² però per al nou tipus d'edifici calia desenvolupar unes característiques pròpies, i diferents. Ara, en canvi, ens han oferit l'oportunitat de recuperar d'alguna manera un espai que, per altra banda, no estava fent-se servir amb la plena utilitat per a la qual es va crear. Així i tot, la contundència formal del vell Capitolio ens fa preguntar-nos si no haguera pogut salvar-se tal com va impactar al públic en aquella llunyana primera nit de març.

La solució, com s'ha demostrat en algun lloc, no passava per dividir una gran sala en diverses multisales, ja que es perdria la contundència espacial original. Només, com tantes vegades s'ha pensat des de diferents fronts, l'ajut de l'Ajuntament podia haver-lo salvat. Caldria, però, preguntar-se si amb l'oferta cultural municipal i les mesures locals en

¹¹¹ «Zara abre una tienda emblemática en Elche». Grupo Inditex, <<http://www.inditex.com/cs/prensa/>> [Consulta: 22 gen. de 2006].

¹¹² G. JAÉN I URBAN, *Guia...*, vol. III (inèdit), p. 1183.

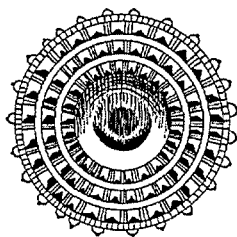

matèria de restauracions hi hauria lloc per a una intervenció del tipus de la que ha portat a terme Inditex. Fins i tot, la intervenció del grup gallec ha afectat la fisonomia del carrer del Trinquet. Dues setmanes després de l'estrena tèxtil, s'ampliava l'estreta voravia on recau la façana de l'edifici per tal de fer més fàcil l'accés. Aquesta iniciativa, presa aleshores per l'Ajuntament o pels exhibidors haguera donat empenta al negoci cinematogràfic tot col·locant les seues necessitats i virtuts a la mateixa altura que qualsevol comerç.

Sense el suport econòmic d'una gran empresa al darrere, les futures generacions no sabran fer-se una idea aproximada de com pogué ser alguna vegada aquell cine del centre, del qual tant hauran sentit parlar els seus pares i del qual ja no en queda res, malgrat que físicament pogueren comprovar que s'ha conservat alguna cosa. No existeix el Capitolio perquè ha desaparegut el cine que fou. El cine Capitolio és tan sols un recull de records per als nostàlgics d'una vella manera de ser espectador de cinema. Ara bé, de la mateixa manera que les formes d'esbargiment han evolucionat, potser que algun dia els hàbits de consum canvien i que arribe el moment que Inditex haja de deixar l'edifici, ¿els que passen a ocupar-lo després sabran valorar les restes arquitectòniques que els hauran deixat, recordaran que una vegada donaren forma als somnis d'un poble?

BIBLIOGRAFIA

- BENABENT DE BARBERÀ, Pedro (1939), *Cómo debò construir*, Bosch, Barcelona, 1993 (reimp.).
- CÁMARA SEMPÈRE, José Francisco, «L'Alcázar, més de mig segle de cinema a Elx», *LA REL·LA* 15, 2002.
- «Dos casos atípicos de edificación: las viviendas anexas a los cines Alcázar y Capitolio de Elche», *Boletín informativo del Colegio de Aparejadores y Arquitectos Técnicos de Alicante*, 40, COATA, Alacant, 2005.
- CANDELA GARRIGÓS, María de los Reyes, *Antonio Serrano Peral* (tesi de llicenciatura), Universitat de Sevilla (inèdit).
- «La obra arquitectónica de Antonio Serrano Peral (1928-1968)», en AD, *Ayudas a la investigación 1986-1987. Volum III. Arqueología, Arte, Toponimia*, Institut de Cultura «Juan Gil-Albert», Alacant, 1990.
- CASTAÑO, Joan, *Un segle de cultura a Elx. De l'antic règim a la segona república*, Ajuntament d'Elx, Elx, 2001.
- CASTRO VILLALBA, Antonio, *Historia de la construcción arquitectónica*, UPC, Barcelona, 1995.
- CHAQUÉS, Manel (coord.), *Espais Teatral a la Comunidad Valenciana*, Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, València, 1992.
- ENCICLOPEDIA Universal Ilustrada Europeo-Americana*, vol. XII, Espasa-Calpe, Madrid, 1958.

- FALCÓ, Patricio, *Elche (1950-1999)*, Llibreria Ali i Truc SL, Elx, 1999.
- FENOLL FOLLANA, Rafael, *Guía general de Elche*, Imp. Guttemberg, Alacant, 1922.
- FERNÁNDEZ PARREÑO, Julian, *Hojas sueltas*, Elx, 2001.
- FRANCO, Jesús, *Memorias del tío Jess*, ed. Punto de Lectura, Madrid, 2005.
- GOZÁLVEZ PÉREZ, Vicente, *La ciudad de Elche. Estudio geográfico*, Departament de Geografia de la Facultat de Filosofia i Lletres, Universitat de València, València, 1976.
- JAÉN I URBAN, Gaspar, *Guía de l'arquitectura i de l'urbanisme de la ciutat d'Elx*, vol. I, COACV, Alacant, 1978-1983.
- *Guía de l'arquitectura i de l'urbanisme de la ciutat d'Elx*, vol. III i IV (inèdits), COACV, Alacant, 1978-1983.
- JAÉN I URBAN, Gaspar, (dir.), *Guía de arquitectura de la provincia de Alicante*, Institut de Cultura «Juan Gil-Albert», Alacant, 1999.
- MARTÍNEZ MEDINA, Andrés, «Del cinematógrafo a los multicines: Arquitectura para el séptimo arte en Alicante», *Canelobre*, núm. 34-35, Institut de Cultura «Juan Gil-Albert», Alacant, 1997.
- MOLINA FOIX, Vicente, *El novio del cine*, Ediciones Temas de Hoy, Madrid, 2000.
- NARVAEZ TORREGROSA, Daniel C., *Los inicios del cinematógrafo en Alicante: 1896-1931*, Filmoteca de la Generalitat Valenciana - Institut de Cultura «Juan Gil-Albert», València, 2000.
- ORS, Miguel, *Elche (1900-1949)*, Llibreria Ali i Truc SL, Elx, 1999.
- POMARES PERLASIA, José, *La Festa o Misterio de Elche (II)*, PNME, Elx, 2006.
- RAMOS FOLQUÉS, Alejandro, *Historia de Elche*, Picher, Elx, 1987 (2a ed.).
- RAMOS FERNÁNDEZ, Rafael, *Historia de Elche*, Diario Información-Caja de Ahorros Provincial, Alacant, 1989 (basada en l'obra homònima de RAMOS FOLQUÉS).
- TORRAS I COMAMALA, Jordi, *Viaje sentimental por los cines de Barcelona*, Parsifal Ediciones, Barcelona, 2002.